

Mateusz Mataniak
(Uniwersytet Jagielloński)

**Urząd Wojewódzki w Krakowie
w początkach powojennej działalności (styczeń-grudzień 1945 r.)
Organizacja – kompetencje – personalia**

1. Okoliczności utworzenia Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie w 1945 r.

Przedmiotem niniejszego opracowania są początki działalności Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie [dalej: UWKr] w 1945 r. Zamierzeniem autora było przedstawienie zasad organizacyjnych, zakresu kompetencji oraz składu personalnego urzędu, od początków jego istnienia w styczniu do końca 1945 r. Wobec znikomej liczby opracowań, dotyczących niniejszego zagadnienia, podstawowe znaczenie dla rekonstrukcji działalności UWKr miały materiały archiwalne. Pierwszoplanową rolę odegrały przy tym dokumenty przechowywane w Oddziale IV Archiwum Narodowego w Krakowie (ul. Orzeszkowej 7), w szczególności akta zespołu „Urząd Wojewódzki Krakowski” (nr 691). Liczy on 4940 jednostek aktowych (4875 opracowanych); o jego zawartości informuje szczegółowa charakterystyka zespołu, zawarta w publikacji A. Litewki- wieloletniego pracownika krakowskiego Archiwum¹.

Rolą artykułu jest zwrócenie uwagi na istnienie interesującej i ważnej poznawczo problematyki, która dotąd nie cieszyła się większym zainteresowaniem badaczy dziejów polskiej administracji po 1945 r. Dotyczy to nie tylko organizacji i zadań Urzędów Wojewódzkich, ale również ich stosunków z innymi organami władzy państwowej, w szczególności relacji z nowo wprowadzonymi- na szczeblu województwa, powiatu i gminy- radami narodowymi. Artykuł podzielono na dwie części: w pierwszej przedstawiono okoliczności powstania UWKr, w drugiej ukazano ramy organizacyjne i zakres działalności poszczególnych wydziałów.

Początki działalności przez UWKr związane były z zakończeniem okupacji hitlerowskiej w Krakowie. Po wkroczeniu do miasta Armii Czerwonej (od 18 I poczynając), władzę sprawował w nim początkowo sowiecki komendant wojenny, do którego dyspozycji pozostawały siły policji bezpieczeństwa (NKWD). Pierwsze miesiące

¹ A. Litewka, *Zespół akt Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego z lat 1945-1950 w Archiwum Państwowym w Krakowie*, [w] *Verba volant, scripta manent. Księga pamiątkowa dedykowana Mieczysławowi Barcikowi*, red. P.M. Żukowski, Kraków 2010, s. 113-133.

obecności przedstawicieli władzy sowieckiej w Krakowie charakteryzowały się, podobnie zresztą jak w pozostałych regionach Polski, wywożeniem towarów rolniczych i przemysłowych, ograniczaniem swobód obywatelskich, a także licznymi rabunkami, gwałtami i innymi nadużyciami, jakich dopuszczali się żołnierze Armii Czerwonej².

Stopniowo radzieccy zarządcy przekazywali władzę pełnomocnikom Rządu Tymczasowego: Stanisławowi Skrzyszewskiemu z Polskiej Partii Robotniczej, Teodorowi Piotrowskiemu z Polskiej Partii Socjalistycznej i Janowi K. Wende ze Stronnictwa Demokratycznego, którzy przybyli do Krakowa 21 stycznia 1945 r. Mieli sprawować w nim pełnię władzy cywilnej, do czasu zorganizowania się nowych władz i urzędów administracji publicznej. 29 stycznia w Krakowie pojawił się Bolesław Bierut (przewodniczący Krajowej Rady Narodowej) oraz premier Rządu Tymczasowego, Edward Osóbka-Morawski, którzy następnego dnia wzięli udział w wiecu na Rynku³.

Wkrótce znaczącą rolę poczęła odgrywać Wojewódzka Rada Narodowa (dalej: WRN), utworzona w Krakowie pod koniec 1944 r. W jej skład wchodziło 16 osób, z których po sześć reprezentowało PPR i PPS, cztery Stronnictwo Ludowe „Wola Ludu”. Pierwsze jawne posiedzenie WRN odbyło się 19 stycznia w sali posiedzeń Zarządu Miasta, pierwsza sesja 24 stycznia 1945 r. W jej trakcie „wybrano” nowego przewodniczącego WRN (został nim Tadeusz Woner z SL) oraz jego zastępców. W rzeczywistości kandydatów do WRN wskazał (23 I), zdominowany przez PPR Wojewódzki Komitet Porozumiewawczy Stronnictw Demokratycznych (dalej: WKPSD)⁴. WRN zapowiedziała utworzenie Miejskiej Rady Narodowej (MRN) w Krakowie, składającej się z 72 członków. Miała ona zostać wyłoniona nie w drodze wyborów, lecz w ramach systemu delegowania osób, które zostały wyznaczone przez partie polityczne, stowarzyszenia kulturalne, społeczne i zawodowe. Do czasu utworzenia 28 czerwca 1945 r. Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej zasiadali w niej przedstawiciele obozu władzy, czyli PPR oraz zależnych od niej SL i SD, a także członkowie PPS⁵. W Krakowie funkcjonował też Zarząd Miejski czyli Magistrat. Odbywało się na to na zasadach ustalonych w okresie okupacji niemieckiej. Jedynie na czele poszczególnych wydziałów stały osoby związane z obozem władzy, zazwyczaj członkowie PPR. Wyboru Prezydenta miasta Krakowa formalnie dokonała MRN, ale w rzeczywistości kandydat został ustalony wcześniej, w wyniku porozumienia przywódców czterech partii politycznych, wchodzących w skład wspomnianego WKPSD. Na prezydenta Krakowa wyznaczono pierwotnie Aleksandra Żaruka-Michalskiego, ostatecznie został nim dr Alfred Fiderkiewicz (5 II), kolejnym zaś Stefan Wolas (od 14 VI 1945 r.)⁶.

² Szerzej zob. np. A. Chwalba, *Dzieje Krakowa*, t. 6: *Kraków w latach 1945-1989*, Kraków 2004, s. 124-127; E. Duraczyński, *Polska 1939-1945. Dzieje polityczne*, Warszawa 1999, s. 533-536; M. Krogulski, *Okupacja w imię sojuszu*, Warszawa 2000, wszędzie.

³ A. Chwalba, dz.cyt., s. 124-127.

⁴ A. Chwalba, dz.cyt., s. 128-129; B. Dereń, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Krakowskim 1945-1947*, Warszawa 1998, s. 15-16; Z. Kozik, *Odbudowa władzy administracyjnej w regionie krakowskim*, „*Studia Historyczne*”, R. XVII, 1974, z. 2, s. 197-198. Zastępcami T. Wonera zostali: Witold Wyspiański, Zygmunt Mysłakowski, Stefan Wolas (PPR), Adam Krzyżanowski i Kazimierz Eustachiewicz (SD) oraz Włodzimierz Reczek (PPS).

⁵ A. Chwalba, dz.cyt., s. 129-130.

⁶ A. Chwalba, dz.cyt., s. 131. Szerzej zob. A. Litewka, *Władze samorządowe Krakowa po drugiej wojnie światowej*, [w] *Kraków w Polsce Ludowej. Materiały sesji naukowej odbytej 27 maja 1995 roku*, red. J.M. Małecki,

O rozpoczęciu działalności przez UWKr („Władze polskie na województwo krakowskie”) mieszkańcy Krakowa zostali poinformowani w obwieszczeniu z 26 stycznia 1945 r., wydanym przez przewodniczącego WRN w Krakowie oraz tymczasowego wojewodę, inż. Feliksa Miturę. Oprócz niego, w dokumencie wymieniono także dwóch wicewojewodów, dr Kazimierza Pasenkiewicza oraz Józefa Wojciechowskiego. Władze wojewódzkie miały zastąpić pełnomocników Rządu Tymczasowego⁷. Jako podstawę prawną działalności nowych władz, autorzy odezwy wskazali dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (dalej: PKWN) z 21 sierpnia 1944 r. oraz ustawę Krajowej Rady Narodowej (dalej: KRN) z 11 września 1944 r.⁸. Wymienione akty prawne stanowiły podstawę dla tworzonego od 1944 r. (w ramach tzw. „Polski lubelskiej”) systemu administracji państwowej. W toku przejmowania władzy przez polityków komunistycznych, doszło nie tylko do wprowadzenia rewolucyjnych rozwiązań radzieckich, ale również do odtworzenia scentralizowanej administracji rządowej ogólnej (a następnie również specjalnej), z czasów II Rzeczypospolitej (1918-1939)⁹.

Zgodnie z dyspozycjami dekretu z 21 sierpnia 1944 r., wojewodowie mieli być organami wykonawczymi administracji ogólnej II instancji. Ich aparat pomocniczy stanowiły Urzędy Wojewódzkie. Wojewodów mianował początkowo PKWN, na wniosek kierownika Resortu Administracji Publicznej, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiej Rady Narodowej (art. 1). Po 31 grudnia 1944 r. prawo nominacji przejął ustanowiony wówczas Rząd Tymczasowy RP, następnie zaś (od 28 VI 1945 r.) TRJN¹⁰. Odwoływanie wojewodów należało do rządu, na podstawie wniosku Ministra Administracji Publicznej (dalej: Min.Adm.Publ.) po zapoznaniu się z opinią WRN. Tej ostatniej przyznano prawo żądania ustąpienia wojewody, na podstawie umotywowanej uchwały. Mogła ją podjąć z własnej inicjatywy bądź na wniosek Powiatowej Rady Narodowej (dalej: PRN), działającej w danym województwie (art. 2). Służbowo i organizacyjnie wojewoda podlegał Min.Adm.Publ. W odniesieniu do funkcji wchodzących w zakres działania innego ministerstwa, podlegał (w tym zakresie) kierownikowi tegoż ministerstwa (art. 4). Dekret przewidywał również „kontrolę społeczną” nad poczynaniami wojewody. Była ona sprawowana za pośrednictwem Prezydium WRN. Wojewoda miał składać WRN okresowe (periodyczne) sprawozdania ze swojej działalności („z ogólnej linii swojej działalności”) (art. 5). Zastępcę wojewody miał po-

Kraków 1996, s. 23-44.

⁷ Obwieszczenie z 26 I 1945, Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział IV, (dalej: ANKr), zespół „Urząd Wojewódzki Krakowski II” (dalej: UW II), sygn. 51 „Zarządzenia i korespondencja wojewody krakowskiego dotyczące organizacji Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie (26 I – 3 II 1945)”, k. 3.

⁸ Dekret PKWN z 21 VIII 1944 r. *W sprawie trybu powoływania władz administracji ogólnej I i II instancji*, (Dz.U. RP 1944, nr 2, poz. 8); Ustawa KRN z 11 IX 1944, *O organizacji i zakresie działania rad narodowych*, (Dz.U. RP 1944, nr 5, poz. 22).

⁹ O utworzeniu i działalności PKWN zob. np. E. Duraczyński, dz.cyt., s. 528-535; K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Poznań 1990, s. 61-65, 91-101; T. Żenczykowski, *Polska Lubelska 1944*, Warszawa 1990, *passim*.

¹⁰ O utworzeniu Rządu Tymczasowego i TRJN zob. np. E. Duraczyński, dz.cyt., s. 560-561, 590-592; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 2000, s. 125-126, 142-143; A. Friszke, *Polska. Dzieje Państwa i Narodu 1939-1989*, Warszawa 2003, s. 100-103; A.L.Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011, s. 42-43, 50-53.

woływać i odwoływać Min. Adm. Publ., po zasięgnięciu opinii WRN (art. 6)¹¹.

Wojewoda (lub jego zastępca) był ponadto przewodniczącym Wydziału Wojewódzkiego (dalej: Wydz. Woj.) stanowiącego organ wykonawczy WRN. Przesądził o tym dekret PKWN z 23 listopada 1944 r. W myśl jego postanowień, Wydz. Woj. składał się z sześciu członków, wybranych przez WRN spośród własnego grona lub spośród mieszkańców województwa (art. 10-11, 13). Wszystkie czynności biurowe Wydz. Woj. załatwiał właściwy Urząd Wojewódzki (art. 14). Wydz. Woj. zwoływał jego przewodniczący przynajmniej raz na 2 tygodnie, zarazem musiał on być zwołany na żądanie dwóch jego członków (art. 15). Do kompetencji Wydz. Woj. należało przygotowywanie spraw mających być przedmiotem obrad WRN lub jej Prezydium, wykonywanie uchwał tychże organów, a także decydowanie w sprawach nie należących do zakresu ich kompetencji. Wydz. Woj. sprawował także, na zlecenie WRN lub jej Prezydium, kontrolę nad działalnością organów wykonawczych samorządu niższego stopnia oraz organów administracji państwowej, jak również „władzę porządkową” nad prezydentami (i wiceprezydentami) miast, członkami zarządów miast wydzielonych oraz Wydziałów Powiatowych. Wykonywał także „inne czynności powierzone przez ustawę”. Ze swoich poczynań Wydz. Woj. składał comiesięczne sprawozdania Prezydium WRN. Wojewoda mógł wydawać, „w przypadkach niecierpiących zwłoki”, zarządzenia w sprawach należących do kompetencji Wydz. Woj., co połączono z koniecznością uzyskania ich zatwierdzenia na najbliższym jego posiedzeniu (art. 17-18)¹². Organem wykonawczym PRN był Wydział Powiatowy (art. 22)¹³. Wydz. Woj. został wyłoniony przez WRN w Krakowie na posiedzeniu 25 maja 1945 r. Jego pierwsze posiedzenie organizacyjne odbyło się 21 czerwca¹⁴.

Oprócz wojewodów, terenowymi organami administracji rządowej (I instancji) byli starostowie. Ich aparat pomocniczy stanowiły starostwa powiatowe. Powoływał ich Min. Adm. Publ., na podstawie wniosku wojewody i opinii PRN. Do Min. Adm. Publ. należało też odwoływanie Starostów. Ich ustąpienia mogła też zażądać PRN, na podstawie umotywowanej uchwały, podjętej z inicjatywy własnej bądź rady gminnej z danego powiatu. Starostowie podlegali „kontroli społecznej”, wykonywanej za pośrednictwem Prezydium PRN (art. 7-9). We wszystkich sprawach wchodzących w zakres kompetencji samorządu terytorialnego, starostowie (podobnie jak Wojewodowie) podlegali decyzjom właściwych Rad Narodowych (art. 10)¹⁵.

Odnosnie organizacji administracji lokalnej (terenowej), w środowisku naukowym wykryształizowały się dwa stanowiska. Pierwsza grupa uczonych przyjmuje, że w latach 1944-1950 funkcjonował system trialistyczny. Pierwszym członem były w nim

¹¹ Dekret PKWN z 21 VIII 1944 r. *W sprawie trybu powoływania władz administracji ogólnej I i II instancji*, (Dz.U. RP 1944, nr 2, poz. 8).

¹² Dekret PKWN z 23 XI 1944 r. *O organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego*, (Dz. U. RP 1944, nr 14, poz. 74).

¹³ Tamże.

¹⁴ Pismo Wydz. Samorządowego do Naczelników Wydziałów z 3 VII 1945, „Organizacja Wydziału Wojewódzkiego, Wydziału Samorządowego UWKr (1945-1947)”, UW II 1198, k. 47.

¹⁵ Dekret PKWN z 21 VIII 1944 r. *W sprawie trybu powoływania władz administracji ogólnej I i II instancji*, (Dz.U. RP 1944, nr 2, poz. 8). O kompetencjach starostów zob. np. M. Żukowski, *Dzieje administracji w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2011, s. 497-500.

radę narodową, jako struktury jednolitej władzy państwowej, które zostały przeniesione z modelu państwa radzieckiego. Drugi człon stanowiła administracja rządowa (ogólna i specjalna), będąca władzą scentralizowaną, na czele z wojewodami i starostami. Trzecim elementem był samorząd terytorialny, reprezentowany przez organy uchwalodawcze, w postaci rad narodowych różnych szczebli, a także organy wykonawcze, jak Wydziały Wojewódzkie i Wydziały Powiatowe (na czele z wojewodami i starostami), zarządy miejskie z prezydentami i burmistrzami oraz zarządy gminne z wójtami¹⁶. Część badaczy określa ten system mianem dualistycznego, składającego się z rad narodowych oraz administracji rządowej (A. Burda), czy też samorządu terytorialnego i administracji rządowej (J. Trzcziński). W ich opinii, zatarcie różnicy między „dwoma odrębnymi instytucjami, miało doprowadzić do praktycznego utożsamiania rad narodowych z samorządem terytorialnym”¹⁷. Dla naszych rozważań zagadnienie to ma znaczenie drugorzędne. W każdym razie w latach 1944-1950 nie występowała w Polsce administracja samorządowa w dzisiejszym (jak również przedwojennym) znaczeniu. Powodem był brak realnego, wbrew deklaracjom władz komunistycznych, udziału czynnika obywatelskiego, typowego dla społeczeństwa obywatelskiego¹⁸.

W wyniku „uchwały stronnictw demokratycznych” (czyli ustaleń WKPSD), pierwszym Wojewodą Krakowskim został przedstawiciel PPS, Adam Ostrowski (1911-1977). Bezpośrednio przed objęciem stanowiska był zastępcą kierownika Resortu Administracji Publicznej, wcześniej działał w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego¹⁹. Jedno z pierwszych zarządzeń wojewody dotyczyło zajęcia na potrzeby UWKr wszystkich obiektów, z których urząd korzystał przed wybuchem II wojny światowej, jak również „innych budynków państwowych”. Urzędnicy, we współpracy z Zakładem Oczyszczania Miasta, mieli przygotować lokale do użytku, a następnie wyposażyć je w niezbędne „urządzenia biurowe”. W zarządzeniu wspomniano też o organizacji Starostwa Powiatowego oraz Urzędu Miejskiego w Krakowie (wraz ze

¹⁶ W. Kozyra, *Ustrój administracji państwowej w Polsce w latach 1944-1950*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXIII, 2011, z. 1, s. 172-173. Podobnie zob. S. Kasznica, *Polskie prawo administracyjne. Pojęcia i instytucje zasadnicze*, Poznań 1947, s. 44-50, 63-66, 80-95; M. Jaroszyński, M. Zimmermann, W. Brzeziński, *Polskie prawo administracyjne. Część ogólna*, Warszawa 1956, s. 224-226; M. Jaroszyński, *Zagadnienia rad narodowych. Studium prawno-polityczne*, Warszawa 1961, s. 16-18, 24-25; J. Starościak, *Organizacja administracji terenowej w Polsce*, [w] *Prawo administracyjne*, cz. 2, red. M. Jaroszyński, Warszawa 1952, s. 34.

¹⁷ A. Burda, *Podstawy prawne systemu organów państwowych w okresie Krajowej Rady Narodowej*, [w] *Krajowa Rada Narodowa*, red. A. Burda, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 91; J. Trzcziński, *Instytucje ustrojowe okresu przejściowego 1944-1947*, [w] *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, red. M. Kallas, t. 2, Warszawa 1990, s. 255-256. Podobnie zob. W. Witkowski, *Historia administracji w Polsce 1764-1989*, Warszawa 2012, s. 423-424; J. Malec, D. Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Kraków 2003 s. 202-203.

¹⁸ P. Jurek, *Samorząd terytorialny w PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XLVII, 1995, z. 1-2, s. 40-41.

¹⁹ A. Ostrowski był Kierownikiem Walki Cywilnej we Lwowie, od 15 marca 1944 r. Okręgowym Delegatem Rządu. Po wkroczeniu Armii Czerwonej został aresztowany i ujawnił aparat Delegatury. Wyraził wtedy gotowość współpracy z PKWN i o to samo zaapelował do „wszystkich uczciwych Polaków”. W. Grabowski, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej na Kraj 1940-1945*, Warszawa 1995, s. 228; B. Dereń, dz.cyt., s. 13. Po odejściu z urzędu (1945) był posłem RP w Sztokholmie, od 1948 r. ambasadorem w Rzymie, od 1950 r. wiceprezesem Komitetu ds. Radiofonii, a w latach 1954-1962 dyrektorem PIW.

Starostwem Grodzkim)²⁰. 30 stycznia 1945 r. wojewoda nakazał Wydziałowi Ogólnemu (powstałemu jeszcze 26 I) rozpoczęcie prac nad organizacją UWKr, 13 lutego zobowiązał zaś naczelników zainstalowanych już wydziałów do przesłania informacji o kompetencjach podległych im struktur, podziale czynności między oddziały i referaty, a także o obsadzie personalnej²¹. Równocześnie prowadzono prace nad „Statutem organizacyjnym” dla UWKr., w trakcie których wzorowano się na statucie oraz rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z 1931 r.²² Pierwszy projekt z 1945 r. przewidywał ustanowienie wydziałów: 1) Ogólnego, 2) Społeczno-Politycznego, 3) Samorządowego, 4) Wojskowego, 5) Przemysłu i Handlu, 6) Aprowizacyjnego, 7) Pracy i Opieki Społecznej, 8) Zdrowia, 9) Weterynaryjnego, 10) Komunikacyjno-Budowlanego, 11) Kultury i Sztuki, 12) Prasy i Propagandy²³. W projekcie stwierdzono, że Wojewoda ma sprawować funkcje „przedstawiciela Rządu, a także szefa administracji ogólnej”, osobiście lub za pomocą UWKr oraz „władz administracji ogólnej, a także podległych mu władz, urzędów i organów na obszarze województwa”²⁴. Sformułowania te były powtórzeniem przepisów z lat dwudziestych i trzydziestych²⁵. Prace nad statutem trwały jeszcze w 1946 r.²⁶

W strukturze UWKr zabrakło ostatecznie Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego, czego powodem było częściowe pozbawienie wojewodów (oraz starostów) charakteru politycznego, jak również pokrycie kraju siecią wojewódzkich i powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. Administracji ogólnej nie podlegały m.in. Milicja Obywatelska (podporządkowana Ministrowi Bezpieczeństwa Publicznego), sprawy bezpieczeństwa, kontroli publikacji i wydawnictw, a także (z pewnymi wyjątkami) realizacja reformy rolnej²⁷. Po 1944 r. zakres kompetencji wojewodów uległ ograniczeniu, w stosunku do okresu przedwojennego. Pozostały one jednak szerokie i obejmowały m.in. sprawy administracji z zakresu: 1) działania podległego Min. Adm.

²⁰ Zarządzenie wewnętrzne Wojewody Krakowskiego z 26 I 1945, UW II 51, k. 5-6. Podstawą prawną był dekret PKWN z 7 IX 1944 *O Komisjach Mieszkaniowych* (Dz. U. RP 1944, nr 4, poz. 18).

²¹ Pismo Wojewody Krakowskiego do Naczelników Wydziałów z 13 II 1945 r., „Sprawy organizacyjne UWKr (1945-1949)”, UW II 59.

²² Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego z 21 XII 1931 *W sprawie statutu organizacyjnego i szczegółowego podziału czynności Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego* („Krakowski Dziennik Wojewódzki” 1932, nr 1, poz. 1); Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 13 VIII 1931, *Rozporządzenie wydane w porozumieniu z Ministrami: Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu, Robót Publicznych, Rolnictwa, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji urzędów wojewódzkich oraz trybu załatwiania spraw w tych urzędach*, (Dz. U. RP 1931, nr 76, poz. 611).

²³ *Tymczasowy Statut Organizacyjny i podział czynności Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego*, bd, UW II 59, k. 1-9.

²⁴ Urzędnicy i funkcjonariusze UWKr nie występowali na zewnątrz samodzielnie, ale w imieniu Wojewody. Pisma urzędowe podpisywane przez Wojewodę lub urzędnika pełniącego funkcje Wojewody miały być opatrzone nagłówkiem „Wojewoda Krakowski”, pozostałe pisma nagłówkiem „Urząd Wojewódzki Krakowski”, z podaniem wydziału. *Tymczasowy Statut Organizacyjny...*, UW II 59. Zasad tych przestrzegano w działalności UWKr.

²⁵ Por. przyp. 22 oraz Rozporządzenie Prezydenta RP (dalej: Rozporz. PRP) z 19 I 1928, *O organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej* (tekst jednolity: Dz. U. RP 1936, nr 80, poz. 555).

²⁶ Pismo Ministra Administracji Publicznej (dalej: Min. Adm. Publ.) do UWKr z 14 IX 1946, „Sprawy organizacyjne Wydziału Społeczno-Politycznego (1945-1950)”, UW II 957.

²⁷ J. Malec, D. Malec, dz. cyt., s. 202-203; W. Witkowski, dz. cyt., s. 425. O działalności Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Krakowie zob. np. A. Chwałba, dz. cyt., s. 131-133.

Publ., 2) aprowizacji, 3) przemysłu i handlu (oprócz spraw przekazanych administracji górniczej, urzędowi probierczym i służbie legalizacji narzędzi mierniczych oraz spraw handlu zagranicznego), 4) opieki społecznej, 5) odbudowy, 6) miernictwa i pomiarów kraju, 7) komunikacji, 8) służby zdrowia, 9) kultury i sztuki, 10) rolnictwa i reform rolnych, 11) oświaty rolniczej, 12) inne sprawy, w których Wojewoda był właściwy na podstawie przepisów specjalnych²⁸. Znalazło to odbicie w strukturze UWKr, określonej prowizorycznie w lutym 1945 r., Obejmowała ona 12 wydziałów, takich jak: 1) Ogólny, 2) Społeczno-Polityczny, 3) Samorządowy, 4) Wojskowy, 5) Przemysłowy, 6) Apropozycji i Handlu, 7) Pracy i Opieki Społecznej, 8) Zdrowia, 9) Weterynaryjny, 10) Komunikacyjno-Budowlany, 11) Kultury i Sztuki, 12) Dróg Wodnych. Liczbę oddziałów w wydziałach określono pod koniec marca²⁹.

Jako szef administracji ogólnej, wojewoda wykonywał swoje zadania poprzez udzielanie wskazówek i poleceń władzom administracji ogólnej oraz innym władzom i urzędom mu podporządkowanym. Ponadto wydawał orzeczenia i zarządzenia w I instancji, rozstrzygał odwołania od orzeczeń i zarządzeń, sprawował nadzór nad działalnością podporządkowanych mu władz i urzędów, wydawał rozporządzenia wykonawcze i porządkowe, w celu ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, w przypadkach nieunormowanych osobnymi przepisami³⁰. Co istotne, w świetle jednego z okólników Min. Adm. Publ., uprawnienia wojewodów „nie zostały naruszone trybem ich powoływania i odwoływania, a także ich zależnością od rad narodowych, pod względem kontroli społecznej oraz podlegania uchwałom i decyzjom, wchodzącym w zakres właściwości samorządu”³¹.

Wojewoda zajmował się w szczególności wykonywaniem poleceń władz centralnych. Dotyczyły one np. udzielania pomocy Wojsku Polskiemu „przy odminowywaniu zakładów przemysłowych, ustawianiu tablic ostrzegawczych, oraz transporcie min i materiałów wybuchowych”³². Minister Rolnictwa nakazał przekazywać „resztówki” po rozparcelowanych majątkach państwowych, na rzecz „Samopomocy Chłopskiej”³³. Min. Adm. Publ. polecił władzom wojewódzkim współudział przy za-

²⁸ K. Mańkowski, *Administracja ogólna w Polsce*, Warszawa 1948, s. 21-22; M. Żukowski, *Dzieje administracji w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2011, s. 493.

²⁹ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 2 III 1945*, „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydziału Ogólnego w UWKr (1945-1946)”, UW II 122; A. Litewka, *Zespół akt Urzędu ...*, s. 114.

³⁰ K. Mańkowski, dz.cyt., s. 29; M. Żukowski, dz.cyt., s. 493; O kompetencjach wojewodów w okresie międzywojennym zob. Rozporz. PRP z 19 I 1928, *O organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej* (tekst jednolity: Dz.U.RP 1936, nr 80, poz. 555); M. Mączyński, *Wojewoda w II Rzeczypospolitej*, [w] *Ustroje. Historia i współczesność. Polska-Europa-Ameryka Łacińska*, red. M. Grzybowski, G. Kuca, P. Mikuli, Kraków 2013, s. 661-689; W. Witkowski, dz.cyt., s. 332-336.

³¹ Okólnik Min. Adm. Publ. nr 48 z 3 X 1945, *Stanowisko Wojewodów w świetle obowiązujących przepisów prawnych*, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), zespół „Ministerstwo Administracji Publicznej (dalej: MAP), sygn. 278, „Min. Adm. Publ. Pisma okólne t. I (1945)”. Zob. też Wyciąg z okólnika Prezesa Rady Ministrów nr 54 z 19 IX 1945 *W sprawie stanowiska wojewodów w świetle obowiązujących przepisów prawnych* [w] K. Mańkowski, dz.cyt., s. 86-87 (załącznik nr 2).

³² Pismo Ministra Przemysłu do Wojewodów: Krakowskiego, Warszawskiego, Kieleckiego i Śląskiego z 26 III 1945, „Zarządzenia, okólniki i pisma okólne władz centralnych (1945-46)”, UW II 49, k. 29.

³³ Okólnik Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych do Wojewody Krakowskiego z 12 VII 1945, UW II 49, k. 49-51.

bezpieczeniu majątku lotnictwa cywilnego³⁴. Regulacje ministerialne dotyczyły też rad zakładowych w gminnych strażach pożarnych i wielu innych spraw³⁵.

Zarządzenia Wojewody były poświęcone m.in. szczegółowym zasadom organizacji i trybowi postępowania UWKr., regulowanych dodatkowo w drodze ministerialnych okólników. Dotyczyły one np. wypełniania kwestionariuszy osobowych, aprobowania pism urzędowych przez Wojewodę, godzin pracy UWKr i dyżurów pracowników, przyjmowania pism w „Biurze informacyjno-podawczym”, obiegu korespondencji urzędowej, formy urzędniczych referatów, ekspedycji pism, rejestracji akt i ich przechowywania itp.³⁶. Można ponadto wskazać zarządzenia „O utworzeniu dzielnicowych komisji mieszkaniowych”, „W sprawie ochrony zwierzyny leśnej”, „W sprawie współdziałania administracji ogólnej i MO z administracją lasów państwowych” i wiele innych³⁷.

Wojewoda podejmował decyzje i aprobował sprawy wynikające z jego uprawnień jako przedstawiciela Rządu. Aprobował on m.in.: zasadnicze sprawy organizacyjne, projekty rozporządzeń, opinie o nadesłanych przez władz centralne projektach ustaw, rozporządzeń i zarządzeń ogólnych, sprawy zasadnicze dotyczące obronności państwa, sprawy o charakterze politycznym, decyzje i wnioski w sprawie obsady stanowisk samoistnych i kierowniczych oraz wnioski w sprawach osobowych, przedstawiane władzom centralnym, a także sprawy szczególnie wątpliwe³⁸.

Jednym z pierwszych posunięć Wojewody było zwołanie konferencji dla urzędników (29 I), której przewodnim hasłem uczynił zawołanie: „Do pracy!”. Wśród najpilniejszych zadań Wojewoda wskazał jak najrychlejsze uruchomienie UWKr (w ciągu dwóch tygodni), zapewnienie łączności telefonicznej i tramwajowej między urzędami, zabezpieczenie „magazynów i lokali państwowych oraz sklepów” itp. Wojewoda ostrzegł uczestników, że torpedowanie wysiłków władz wojewódzkich będzie traktowane jako „sabotaż przeciwko państwu” i ścigane z całą surowością („Zapowiadam ściganie tych panów!”). Ogłosił też powołanie specjalnej komisji, która oprócz uruchomienia UWKr, miała pomagać w pracach nad organizacją krakowskiej WRN, wyszukiwać mieszkania dla urzędników, a także starać się o wygodne pokoje gościnne, dla przybywających w Warszawy przedstawicieli władz centralnych³⁹.

UWKr znajdował się (podobnie jak dzisiaj) w centrum Krakowa, przy ulicy Basztowej 22, w trzypiętrowym budynku, mającym 178 lokali biurowych. W baraku

³⁴ Okólnik Min.Adm.Publ. do Wojewodów z 12 VII 1945, UW II 49, k. 43.

³⁵ Okólnik Min.Adm.Publ. do Wojewodów z 26 IX 1945, UW II 49, k. 157.

³⁶ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego z 1945: nr 1 z 9 II; nr 2 z 12 II; nr 3 z 12 II; nr 5 z 5 III; nr 6 z 6 III, nr 7 z 8 III; nr 8 z 19 III; nr 9 z 14 III 1945, „Zarządzenia wewnętrzne Wojewody Krakowskiego (1945-1950)”, UW II 53.

³⁷ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego z 30 i 31 I 1945, UW II 51.

³⁸ K. Mańkowski, dz.cyt., s. 51; M. Żukowski, dz.cyt., s. 494.

³⁹ Pismo Wojewody Krakowskiego z 29 I 1945, *W sprawie Konferencji*, UW II 51. W komisji mieli zasiadać przedstawiciele Magistratu, Zakładu Oczyszczania Miasta i Straży Pożarnej. Wojewoda podziękował MO, a także Bronisławowi Walaszkiowi (późniejszemu prof. UJ) za pomoc w organizacji UWKr, prosząc o dalsze wsparcie (m.in. w sprawie podziału obowiązków, opracowania etatu dla woj. krakowskiego oraz ustalenia pieczęci województwa).

na podwórzu prowizorycznie umieszczono stołówkę dla pracowników, przy ul. Kolarskiego 45 zaś garaże na pojazdy służbowe. Urzędnicy pracowali od poniedziałku do soboty od 8 do 15, dyżury wyznaczano między 15 a 18, a w niedziele i święta od 8-15⁴⁰. Wojewoda wprowadził dyżury nocne (między 7 wieczorem a 8 rano), do których byli wyznaczani urzędnicy znający język rosyjski⁴¹.

Wyposażenie UWKr w sprzęt kancelaryjny i pojazdy służbowe było z początku niewystarczające. Według sprawozdania z marca 1945 r. dysponowano m.in. 12 maszynami do pisania, 4 samochodami osobowymi i jednym półciężarowym. Braki w powyższym względzie stały się powodem wielomiesięcznych skarg i próśb, kierowanych do Min.Adm.Publ. i innych resortów⁴². Po kilku miesiącach tabor samochodowy powiększył się do dwóch Fiatów 1500, dwóch NSU, Citroena i Fiata 508 oraz innych pojazdów będących w remoncie (Tatra, Aero, Ford)⁴³.

Pod koniec marca w UWKr było zatrudnionych 148 urzędników I kategorii, 147 II kat. oraz 96 III kat., nie licząc około 150 osób personelu pomocniczego. Przynależność do urzędniczych kategorii była uzależniona od poziomu wykształcenia. Osoby należące do powyższych grup musiały się legitymować, odpowiednio, wykształceniem wyższym, średnim i podstawowym⁴⁴. Zaszeregowanie pracowników oraz ustalenie grup uposażeniowych nastąpiło na podstawie dekretów z 1944 r.⁴⁵. Początkowo kandydatom do pracy w aparacie administracyjnym stawiano niższe wymagania. Powodem był ogromny brak fachowców, spowodowany ludobójczą polityką okupantów, wymierzoną w obywateli Rzeczypospolitej. Najchętniej zatrudniano wszakże kandydatów mających praktykę urzędniczą z czasów II RP, o nie-nagannej postawie itd. Osoby takie musiały przedstawić: a) „dokumenty osobiste” (metryka urodzenia, zaświadczenie obywatelstwa, dokument stwierdzający stosunek do służby wojskowej, dyplomy ukończenia szkół, metryka ślubu i urodzin dzieci), b) dokumenty potwierdzające służbę publiczną sprzed 1 września 1939 r. (np. w razie umowy o pracę-dekret przyjęcia do służby państwowej; dekrety nominacyj-

⁴⁰ *Sprawozdanie Naczelnika Wydziału Ogólnego w Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie w zakresie spraw organizacyjnych i personalnych*, z 30 III 1945, AAN, MAP 2100, „Inspekcja MAP w Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie-sprawozdania (1945)”.

⁴¹ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego nr 31 z 15 VI 1945, „Instrukcje i przepisy dotyczące trybu urzędowania w UWKr i starostwach w województwie krakowskim (1945-1949)”, UW II 107. Mieli oni być zwalniani od „normalnych zajęć służbowych, w dniu ukończenia dyżuru”.

⁴² *Sprawozdanie Naczelnika Wydziału Ogólnego w UWKr w zakresie spraw organizacyjnych i personalnych* z 30 III 1945, AAN, MAP 2100.

⁴³ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Apropowizacji i Handlu w Krakowie za miesiąc sierpień 1945 r.*, „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydziałów: Apropowizacji i Handlu oraz Apropowizacji w UWKr (1945-1947)”, UW II 129.

⁴⁴ *Sprawozdanie Naczelnika Wydziału Ogólnego w UWKr w zakresie spraw organizacyjnych i personalnych* z 30 III 1945, MAP 2100. Osobno zliczono urzędników w Wydziale Apropowizacji i Handlu, których było 91. Łącznie UWKr zatrudniał 471 osób (spośród należących do kategorii I-III). Inne sprawozdanie mówi o 502 pracownikach, jednak bez wskazania kategorii. *Sprawozdanie z działalności Wydz. Ogólnego* z 2 III 1945, UW II 122.

⁴⁵ Dekret PKWN z 27 XII 1944 *O tymczasowym unormowaniu stosunku służbowego i zaszeregowania funkcjonariuszów państwowych* (Dz.U. RP 1944, nr 16, poz. 89); Dekret PKWN z 27 XII 1944 *O ustaleniu grup uposażenia do tabeli stanowisk we władzach, urzędach, zakładach i instytucjach państwowych*, (Dz.U. RP 1944, nr 16, poz. 90). Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 II 1945 *W sprawie uzupełnienia tabeli stanowisk i grup uposażenia dla władz, urzędów, zakładów i instytucji państwowych* (Dz.U. RP 1945, nr 6, poz. 22).

ne i awansowe; świadectwa odbycia egzaminu praktycznego, dekret „zwolnienia od poziomu wykształcenia”), c) inne dokumenty⁴⁶. Specjalistyczną wiedzę i praktycznymi umiejętnościami musiały się wykazać osoby zatrudniane w wydziałach technicznych (dyplom inżyniera) i lekarsko-weterynaryjnych (dyplom lekarza) UWKr.⁴⁷ Urzędnicy wyższego szczebla byli powoływani przez właściwego ministra, zawsze na wniosek bądź na podstawie opinii Wojewody. Nominacji niższych funkcjonariuszy dokonywał on samodzielnie⁴⁸. Wpływ na obsadę wyższych stanowisk miała też WRN w Krakowie⁴⁹. Należy dodać, że urzędnicy UWKr podlegali nie tylko nadzorowi Wojewody, ale także Komisji Weryfikacyjnej przy WRN w Krakowie, do której należało „badanie kwalifikacji moralnych i politycznych pracowników UWKr oraz władz administracji niezespolonej”⁵⁰. Zakończony we wrześniu 1945 r. weryfikacji poddani zostali niemalże wszyscy pracownicy UWKr. Spośród urzędników Wydziału Ogólnego sprawdzono jego Naczelnika, Inspektora Starostw, radcę i podreferendarza Oddziału Personalnego, kierowniczkę Kancelarii, sekretarkę, rejestratorkę, a nawet telefonistkę z centrali telefonicznej i woźnego⁵¹.

Inspekcję przeprowadziło też Biuro Personalne Min. Adm. Publ. W jej rezultacie stwierdzono „przerost aparatu urzędniczego” a także obecność w UWKr „elementów reakcyjnych”. Minister nakazał zredukowanie personelu (zwłaszcza „kancelaryjnego i niefachowego”), a także mianowanie kierownikiem Oddziału Personalnego urzędnika „politycznie wyrobionego”. Redukcje objęły ponadto Inspektorat Starostw (K. Wittek), zastępcę Naczelnika Wydziału Samorządowego (S. Galasiewicz) i jednego z referentów (S. Buszek)⁵². Ponieważ obsada personalna przekraczała zaplanowane etaty o ok. 25 %, Wojewoda wystosował do urzędników apel o zgłaszanie się do służby administracyjnej na Ziemiach Odzyskanych⁵³. Propozycję ponowiono w okólniku

⁴⁶ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego nr 5 z 5 III 1945, UW II 53, k. 14-15. Podobną dokumentację składali wszyscy kandydaci. W razie przyjęcia do pracy, odpisy pism były przekazywane Wydz. Ogólnemu (Oddział Personalny), celem założenia akt personalnych.

⁴⁷ Zob. np. Pismo Ministerstwa Komunikacji (Departament Dróg Kołowych) do Urzędów Wojewódzkich z 4 X 1945, „Sprawy organizacyjne i gospodarcze Wydziału Komunikacyjnego (1945-1950)”, UW II 3298.

⁴⁸ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego nr 5 z 5 III 1945, UW II 53, k. 14-15. Wojewoda zastrzegł w nim przyjmowanie i zwalnianie ze służby dla swojej „osobistej decyzji”. Zob. Pismo Wojew. Krakowskiego do W. Kurdziela z 27 I 1945, UW II 51, k. 39 (nominacja na kierownika Oddziału Personalnego w UWKr).

⁴⁹ Zob. np. sprawa zatrudnienia kierownika Oddz. Organizacyjnego J. Stefki (Pismo WRN w Krakowie z 27 I 1945, UW II 51, k. 41) oraz jego zastępcy (Pismo WRN w Krakowie do P. Karbarza z 29 I 1945, UW II 51, k. 153).

⁵⁰ Pismo Wojewody Krakowskiego do Przewodniczącego WRN z 19 VI 1945, UW II 490. W komisji zasiadał Kazimierz Eustachiewicz (jako przewodniczący) oraz 6 członków WRN. Zob. Rozporządzenie Min. Adm. Publ. z 15 III 1945 *O komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko członkom organów wykonawczych samorządu terytorialnego, państwowego oraz gmin wiejskich i miejskich* (Dz.U.RP 1945, nr 10, poz. 52).

⁵¹ Pismo WRN w Krakowie do Wojewody Krakowskiego z 28 IX 1945, UW II 458, k. 63. Po zakończeniu weryfikacji Wojewoda wystąpił do właściwych ministrów o wnioski nominacyjne dla urzędników. *Schemat organizacyjny i skład etatów Wydziału Ogólnego UWKr z 3 X 1945*, UW II 60 (wykaz urzędników).

⁵² Pismo Min. Adm. Publ. do Wojewody Krakowskiego z 6 IV 1945, MAP 2100. Kierownikiem Odz. Pers. miał zostać, w miejsce A. Brayera, Z. Wierzbicki (dotychczasowy kierownik Oddziału Mienia Państwowego).

⁵³ Okólnik Wojewody Krakowskiego z 3 IV 1945, „Zarządzenia, okólniki i pisma okólne Wojewody Krakowskiego i Wydziału Ogólnego w UWKr (1945)”, UW II 54. Urzędnikom z Krakowa na miejsce przeprowadzki wyznaczono m.in. Głogów.

z sierpnia 1945 r. „O akcji zasilenia korpusu pracowniczego administracji lokalnej Ziemi Odzyskanych”⁵⁴.

Zarobki w administracji ustalono w dekrecie z 1944 r.⁵⁵. Według danych z wiosny 1945 r., Naczelnik Wydziału Przemysłowego (V kat. zaszerog.) zarabiał 2090 zł. Na kwotę tą składała się pensja zasadnicza (700 zł), dwa dodatki wojenne (490 + 400 zł) i dodatek funkcyjny (500 zł). Kierownik oddziału (VI) zarabiał 1580 zł (odpowiednio: 450+430+400+300 zł), kierownik referatu (VII) 1255 zł (335+400+320+200 zł). Na wynagrodzenie referendarza-kontrolera (VIII) składała się pensja zasadnicza (260 zł) oraz 390 zł dodatku wojennego. Sekretarz (IX) zarabiał 580 zł (210 + 370 zł), pensja stenotypistki-maszynistki (X) wynosiła 510 zł, biuralisty (XI) 455 zł, woźnego (XII) 600 zł. Dekret przewidywał dodatek rodzinny 100 zł miesięcznie, na każdego członka rodziny⁵⁶. Sytuacja materialna urzędników była dość ciężka, co potwierdza zezwolenie Ministerstwa Przemysłu na wypłacanie dodatkowych 15 zł dziennie, celem dożywiania pracowników wydziałowych⁵⁷. Urzędnicy UWKr byli zasadniczo na etacie Min. Adm.Publ, oprócz funkcjonariuszy fachowych (np. w Wydz. Komunikacyjno-Budowlanym), legitymujących się specjalistycznym wykształceniem, którzy załatwiali sprawy w zakresie działów zespolonych⁵⁸.

Z kronikarskiego obowiązku należy odnotować, że kolejnymi wicewojewodami krakowskimi byli Józef Szonert i Bronisław Kulesza (od 20 IV 1945 r.), a także dr Zygmunt Robel (od 1 VIII 1945 r.), który pełnił obowiązki wojewody po odejściu ze stanowiska A. Ostrowskiego⁵⁹. W grudniu 1945 r. wojewodą mianowano dr Kazimierza Pasenkiewicza (1897-1995), działacza Robotniczej Partii Polskich Socjalistów (RPPS) i PPS, żołnierza Armii Ludowej, a od maja do 15 listopada 1945 r. wojewodę pomorskiego. Można dodać, że K. Pasenkiewicz posiadał doktorat z filozofii (zrobiony w 1933 r. na seminarium prof. Tadeusza Kotarbińskiego), od 1948 r. prowadził wykłady z logiki na Uniwersytecie Jagiellońskim⁶⁰.

⁵⁴ Okólnik Min.Adm.Publ. do Wojewodów z 16 VIII 1945, AAN, MAP 278, k. 302.

⁵⁵ Dekret PKWN z 27 XII 1944 *O tymczasowym uregulowaniu uposażeń pracowników państwowych* (Dz.U. RP 1944, nr 16, poz. 88).

⁵⁶ *Pobory urzędnicze według etatów państwowych, Wydział Przemysłowy, III 1945, „Wykazy etatów, spisy pracowników oraz wykazy ruchu służbowego pracowników Wydz. Przemysłowego i Wydz. Przem-Handl. w UWKr oraz referatów przemysłowych (1945-1949)”, UW II 490. Dodatek przysługiwał na osobę będącą na utrzymaniu korzystającego, czyli żonę i dzieci do lat 14 (bądź do czasu ukończenia szkoły średniej lub wyższej). Dodatki rodzinne były wypłacane wraz z poborami, po przedłożeniu „zaświadczeń szkolnych”. Zob. Okólnik Wojewody Krakowskiego nr 8 z 19 II 1945, UW II 54.*

⁵⁷ *Pobory urzędnicze według etatów państwowych, Wydział Przemysłowy, III 1945, UW II 490.*

⁵⁸ M. Żukowski, dz.cyt., s. 495. Pensje urzędnikom wypłacały wówczas inne ministerstwa, np. Ministerstwo Komunikacji.

⁵⁹ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego z 19 IV 1945, „Sprawy organizacyjne i osobowe UWKr i starostw powiatowych w woj. Krakowskim (1945-1950)”, UW II 234; Pismo Wojewody Krakowskiego do WRN w Krakowie z 25 VIII 1945, UW II 234.

⁶⁰ J. Kutta, Kazimierz Pasenkiewicz, [w] *Bydgoski Słownik Biograficzny*, red. J. Kutta, t. IV, Bydgoszcz 1997, s. 81-83. W latach 1954-1956 był prodziekanem Wydz. Filozof.-Hist. UJ, kolokwium habilitacyjne na UJ odbył 13 I 1961 na podstawie pracy „Pierwsze systemy semantyki Leona Chwistka”. Zob. Akta K. Pasenkiewicza w Archiwum UJ, sygn. WFH 32 (kwestionariusz osobowy) i sygn. WFH 260 (recenzje pracy habilitacyjnej; uchwała Rady Wydz. Filozof.-Hist. UJ z 28 IV 1961 o nadaniu stopnia naukowego docenta w zakresie logiki).

2. Organizacja i kompetencje wydziałów Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie

Wydział Ogólny

Naczelnikiem wydziału był Andrzej Banach, a następnie Józef Lib. W skład Wydziału Ogólnego wchodziły oddziały: 1) Organizacyjny (kierownik: Włodzimierz Krzyszkowski), 2) Osobowy (inaczej Personalny, Wiesław Duski), 3) Budżetowo-Gospodarczy (Wojciech Burtan), 4) Prawno-Administracyjny. Przy oddziale znajdowały się również biura Tymczasowego Zarządu Mienia Państwowego, Wojewódzkiego Inspektoratu Starostw (tzw. Inspekcja Starostw, dr Karol Wittek) oraz Inspektoratu Odszkodowań Wojennych (Antoni Bassara)⁶¹. Pracownicy oddziału redagowali „Krakowski Dziennik Wojewódzki” (red. nac. był Roman Hordziejewski), prowadzili też Kancelarię UWKr (Stanisław Bielewicz), której podlegała m.in. Ekspedytura i Archiwum Głównie UWKr. Sekretarzem Wojewody i kierownikiem sekretariatu była Czesława Jeżewska. Przy oddziale działała Biblioteka UWKr⁶².

Do Oddziału Organizacyjnego należały sprawy wynikające „ze stanowiska Wojewody jako przedstawiciela Rządu”, z jego relacji z WRN oraz organami administracji niezespolonej. Dalej, sprawowanie nadzoru nad starostami oraz innymi organami administracji państwowej, sprawy reprezentacyjne, konsularne i dyplomatyczne, nadawanie odznaczeń, organizacja konferencji (np. zjazdów wojewodów i starostów), wydawanie opinii o „kandydatach do służby państwowej”, dochodzenia służbowe, sprawy nomenklatury, sprawy podziału administracyjnego, rozstrzyganie sporów kompetencyjnych, sprawy posłów do KRN oraz inne sprawy zlecone przez Wojewodę⁶³. Oddz. Osobowemu (Personalnemu) podlegały sprawy urzędników oraz niższych funkcjonariuszy, w tym sprawy etatów i stanowisk służbowych, przynależności do grup uposażenia, odbieranie przyrzeczeń, przygotowywanie zarządzeń personalnych (nominacje, awanse, urlopy, przeniesienia i zastępstwa służbowe, delegacje itp.), powoływanie komisji egzaminacyjnych, sprawy umundurowania, służby wojskowej urzędników, emerytalne itd.⁶⁴. Do Oddz. Budżetowo-Gospodarczego należały sprawy: a) budżetowe, b) rachunkowe, c) gospodarcze. Pierwszą grupę stanowiły: udział w postępowaniach wiążących się z wydatkami ze Skarbu Państwa; sporządzanie preliminarzy budżetowych; lustrowanie urzędów pod względem rachunkowym i gospodarczym; dysponowanie „kredytami otwartymi” oraz rozdzielanie „kredytów rzeczowych”; likwidacja i wypłacanie należności z tytułu uposażeń, zapomóg, odpraw, pośmiertnego itp; prowadzenie drobnych remontów w budynkach UWKr; zapewnianie „inwentarza biurowego”. Wśród spraw rachunkowych widniały: prowadzenie ksiąg rachunkowych; wpływ z kar administracyjnych; sprawy depozytów i kaucji, sporządzanie asygnat i inne. Ostatnia grupa obejmowała: nadzór nad niższym personelem

⁶¹ *Sprawozdanie Naczelnika Wydziału Ogólnego w UWKr w zakresie spraw organizacyjnych i personalnych z 30 III 1945*, AAN, MAP 2100; *Schemat organizacyjny i skład etatów Wydz. Ogólnego UWKr z 8 X 1945*, UW II 60; *Informacja kierownika Oddz. Budżetowo-gospodarczego o zakresie kompetencji Oddz. Budżetowo-gospodarczego*, UW II 60.

⁶² *Schemat organizacyjny i skład etatów Wydz. Ogólnego Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego z 3 X 1945*, UW II 60. Prowadzenie „Krakowskiego Dziennika Wojewódzkiego” odbywało się na podstawie rozporz. Rady Ministrów z 5 VII 1928 *W sprawie Dzienników Wojewódzkich* (Dz.U. RP 1928, nr 72, poz. 648). Pierwszy numer ukazał się 1 VII 1945. Do końca roku ukazało się 13 numerów.

⁶³ *Szczegółowy podział czynności Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego*, bd, UW II 60.

⁶⁴ *Szczegółowy podział czynności Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego*, bd, UW II 60.

UWKr, administrowanie gmachem UWKr, zakup przyborów biurowych i opału, prowadzenie stołówki dla pracowników, nadzór nad garażami i warsztatami samochodowymi, przechowywanie i likwidacja broni oraz dowodów rzeczowych itp.⁶⁵.

W początkach 1945 r. działalność UWKr była finansowana z kredytów, przekazanych przez pełnomocników Rządu Tymczasowego. Wypłacono z nich pierwsze pensje, przeprowadzono remont gmachu UWKr, wyposażono biura, wyasygnowano zaliczki na uruchomienie starostw, instytucji samorządowych, opiekuńczych, kulturalnych i innych. Z dalszych środków urządzono stołówkę na 600 pracowników, zamówiono druki urzędowe, rozpoczęto prenumeratę czasopism, zakupiono przybory kancelaryjne itd. W okresie od lutego do kwietnia 1945 r. przyznano Wojewodzie Krakowskiemu ponad 56 mln zł⁶⁶. W lutym 1945 r. utworzono Oddział Mienia Państwowego, który podlegał bezpośrednio wojewodzie, a jego zadaniem było zabezpieczanie budynków dla potrzeb różnych instytucji państwowych, społecznych, zawodowych itp., będących własnością państwa lub przechodzących pod nadzór państwowy. Oddziałem kierował dr K. Wittek, następnie Tadeusz Frymar⁶⁷. W kwietniu 1945 r. został on przekształcony w Tymczasowy Zarząd Państwowy, który kontynuował przejmowanie zakładów przemysłowych itd.⁶⁸. Inspektorat Starostw rozpoczął działalność w marcu 1945 r. W początkowym okresie przedstawiał starostom oczekiwania Wojewody, dotyczące organizacji aparatu administracyjnego w powiatach. Interesujące są w tym kontekście spostrzeżenia Inspektora o kiepskim funkcjonowaniu samorządu, w tym rad narodowych, w pierwszych miesiącach istnienia nowej władzy⁶⁹. Pierwsze lustracje starostw (dąbrowskiego, myślenickiego i brzeskiego) odbyły się na przełomie sierpnia i września 1945 r.⁷⁰. 5 października zorganizowano I Zjazd Starostów⁷¹.

⁶⁵ Informacja kierownika Oddz. Budżetowo-Gospodarczego o zakresie kompetencji Oddz. Budżetowo-Gospodarczego, UW II 60.

⁶⁶ Sprawozdanie z działalności Wydz. Ogólnego za czas od 28 I do 15 V 1945 z 15 V 1945, „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydziału Ogólnego w UWKr (1945-1946)”, UW II 122.

⁶⁷ I. Paczyńska, *Gospodarka mieszkaniowa a polityka państwa w warunkach przekształceń ustrojowych w latach 1945-1950 na przykładzie Krakowa*, „Zeszyty Naukowe UJ. Rozprawy Habilitacyjne” nr 271, Kraków 1994, s. 33-34.

⁶⁸ A. Chwalba, dz.cyt., s. 35; I. Paczyńska, *op.cit.*, s. 36. Tymcz. Zarząd Państw. przejął zadania Urzędu Powierniczego oraz Likwidatora byłej Generalnej Dyrekcji Monopolów Generalnego Gubernatorstwa. W VII 1945 na około 400 zakładów w Krakowie aż 40 % podlegało (pośrednio lub bezpośrednio) władzy państwowej, ich udział w zatrudnieniu wynosił około 80 %.

⁶⁹ Sprawozdanie z działalności Wydz. Ogólnego za czas od 28 I do 15 V 1945 z 15 V 1945, UW II 122; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Inspektora Starostw za okres od 15 III do 10 V 1945, UW II 122. Starostowie i wicestarostowie nie byli przygotowani do pełnienia obowiązków, występowały trudności w nadzorowaniu aparatu terenowego, m.in. z powodu braku samochodów. „Kontrola społeczna”, wykonywana za pośrednictwem rad narodowych, była „iluzoryczna lub oparta na przesłankach osobistych rozgrywek”. Problemem było niedostateczne uregulowanie zasad współdziałania starostów z MO. Również współpraca z UB wymagała „jasnych dyrektyw i wyraźnego rozgraniczenia kompetencji w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego”.

⁷⁰ Sprawozdanie Wydziału Ogólnego za czas od 20 VIII do 25 IX 1945, UW II 122.

⁷¹ Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego za miesiąc październik 1945 z 3 XI 1945, UW II 122.

Wydział Społeczno-Polityczny.

Według sprawozdania z wiosny 1945 r., w wydział tworzyły oddziały: 1) Polityczny, 2) Porządku publicznego, 3) Narodowościowy, 4) Wyznań religijnych. Naczelnikiem wydziału ustanowiono Zofię Żołątkowską⁷².

Wskutek reorganizacji, od maja 1945 r. wydział składał się z oddziałów: 1) Politycznego (dr Stefan Drozd), 2) Porządku publicznego (Józef Sokołowski), 3) Stanu cywilnego (Kazimierz Nowicki). Osoba naczelnika nie zmieniła się. Kancelarią oddziału kierował Izidor Przetocki⁷³. Oddz. Polityczny miał w szczególności zapewniać Wojewodzie „wgląd we wszystkie dziedziny życia państwowego na terenie województwa”. Źródłem informacji byli starostowie, którzy „mieli trzymać rękę na pulsie”. Składane przez nich sprawozdania sytuacyjne obejmowały „całokształt zagadnień politycznych i gospodarczych”⁷⁴. Naczelne miejsce zajmowała w nich aktywność partii politycznych, w tym opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego, kierowanego przez wicepremiera w TRJN, S. Mikołajczyka. Ugrupowanie to dysponowało dobrze rozwiniętymi strukturami terenowymi w całym województwie krakowskim⁷⁵. W połowie 1945 r. zwrócono uwagę na „zaostrenie” nastrojów antyżydowskich wśród ludności polskiej i związane z tym zainteresowanie wyjazdami z Polski. Raportowano o „ożywionej akcji organizacyjnej i zebraniowej”, prowadzonej przez PPR i PPS. Do wydziału wpływały zażalenia na poczynania Milicji Obywatelskiej (MO) oraz organów bezpieczeństwa (Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego). Znacznie zmalała liczba doniesień o „wykroczeniach” żołnierzy Armii Czerwonej, na co decydujący wpływ miało „zmniejszenie się fali przemarszu” wojsk radzieckich⁷⁶. Oddział zajmował się „badaniem celowości stowarzyszeń”, wydawał zezwolenia na odbycie zebrania, a także weryfikował przedsięwzięcia budowlane, które w okresie okupacji niemieckiej „pracowały na szkodę Narodu Polskiego”, a w nowej rzeczywistości ubiegały się o zamówienia rządowe. Ważną rolę odgrywał Referat prasowy, którego pracownicy zamieszczali ogłoszenia urzędowe, przygotowywali artykuły „o charakterze politycznym”, a także brali udział „wykładach polityczno-propagandowych”, organizowanych przez Wojew. Biuro Informacji i Propagandy. Prowadzono również ewidencję czasopism⁷⁷. Oddz. Porz. publicznego zajmował się sprawami cudzoziemców, rejestrował stowarzyszenia, nadzorował działalność „przedsięwzięć rozrywkowych”, wydawał przepustki uprawniające do wyjazdu poza granice województwa. Oddziałowi podlegał też tzw. mały ruch graniczny z Czechosłowacją⁷⁸. Oddz. Spraw Wyznaniowych i stanu cywil-

⁷² Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945, UW II 122.

⁷³ Wydział Społeczno-Polityczny-skład osobowy, bd, „Sprawy osobowe pracowników Wydziału Społeczno-Politycznego i referatów starostw (1945-1950)”, UW II 4152.

⁷⁴ Zobowiązano ich do składania (co 2 tyg.) zwykłych „sprawozdań sytuacyjnych”, a także „sprawozdań doraźnych”, w razie wystąpienia „spraw o specjalnej doniosłości”. Sprawozdanie Wydz. Społeczno-Politycznego za miesiąc marzec 1945 r., „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydz. Społeczno-Politycznego (1945)”, UW II 125.

⁷⁵ Szerzej zob. P. Sękowski, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Krakowie i powiecie krakowskim w latach 1945-1949*, Warszawa 2011, s. 19-30, 47-48, 57-68, 103-115; B. Dereń, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Krakowskim 1945-1947*, Warszawa 1998, s. 19-25.

⁷⁶ Sprawozdanie z czynności Wydz. Społeczno-Politycznego po koniec lipca 1945 r., UW II 125.

⁷⁷ Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc marzec 1945 r., UW II 125.

⁷⁸ Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc marzec 1945 r., UW II 125; Sprawozdanie Oddzia-

nego podlegały m.in. sprawy kościołów i stowarzyszeń religijnych (w tym Kościołów: katolickiego, ewangelickiego i prawosławnego, wyznania mojżeszowego i innych), jak również sprawy ogólnowoyznaniowe i metrykalne. Sprawy z zakresu stanu cywilnego obejmowały sprawy obywatelstwa, narodowościowe (np. ludności łemkowskiej), ustalanie przynależności gminnej (jako podstawy dla ustalenia polskiego obywatelstwa), a także udzielanie dyspens małżeńskich. Obiektem zainteresowania było także zjawisko „Goralenvolku” w okresie okupacji hitlerowskiej⁷⁹.

Wydział Administracyjny.

Wydział Administracyjny powstał wskutek wyłączenia Oddz. Prawno-Administracyjnego z Wydz. Ogólnego, a także przejęcia spraw wyznaniowych z Wydz. Społeczno-Politycznego⁸⁰. Nowy wydział dzielił się na dwa oddziały: 1) Administracyjno-prawny, 2) Spraw Wyznaniowych i Stanu cywilnego. Pierwszemu z wymienionych podlegały sprawy z zakresu administracji spraw wewnętrznych (np. nadzór nad orzecznictwem karno-administracyjnym, sprawy postępowania przed władzami administracji ogólnej, postępowania przymusowe, wywłaszczenia), sprawy obywatelstwa, przynależności i zmiany nazwisk. Pracownicy oddziału sporządzali opinie prawne, również w sprawach prowadzonych przez pozostałe wydziały i inne. Zakres zadań Oddz. Spraw Wyznaniowych nie uległ zmianie⁸¹. Naczelnikiem wydziału był dr Andrzej Banach, kierownikami oddziałów dr Antoni Brayer i Kazimierz Nowicki⁸².

Wydział Samorządowy.

Jak wspomniano, po zakończeniu II wojny światowej doszło na ziemiach polskich do reaktywowania samorządu terytorialnego, w kształcie zbliżonym do samorządu z okresu II Rzeczypospolitej. Zasadniczą modyfikacją było wprowadzenie rozwiązań radzieckich (system rad narodowych), a także rozciągnięcie samorządu na szczebel wojewódzki. W UWKr powyższe sprawy należały do Wydz. Samorządowego, na czele którego stanął Ludwik Osiecki, a jego zastępcą Celestyn Galasiewicz. W marcu 1945 r. w wydziale funkcjonowały oddziały: 1) Administracji Samorządowej (Stanisław Olszewski, następnie dr Zygmunt Pajdak) oraz 2) Finansów i Gospodarki samorządowej (Józef Przetocki). Przy wydziale działał Wojewódzki Inspektorat Straży Pożarnej (ppłk Franciszek Sobczyk), a także Biuro Prezydium WRN⁸³. Oddz. Adm. Samorządowej składał się z pięciu referatów. Były to referaty: I. Prawno-Administracyjny II. Prawno-Organizacyjny III. Podziału terytorialnego, IV. Administracyjno-Społeczny, V. Budowlany. Osobno załatwiano sprawy Wydz. Wojewódzkiego.

tu Porządku Publicznego z czynności za październik 1945 r. z 30 X 1945, UW II 125.

⁷⁹ Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za miesiąc marzec 1945 r., UW II 125. Oddz. Spraw Wyzn. występował też jako Oddział Wyznań Religijnych.

⁸⁰ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego nr 24 z 8 V 1945 r., „Sprawy organizacyjne Wydziału Administracyjnego w UWKr oraz referatów administracyjno-prawnych w starostwach w wojew. krakowskim (1945-1949)”, UW II 63.

⁸¹ Por. przyp. 75. Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego nr 23 z 30 IV 1945 r., UW II 63 (Skład personalny Wydz. Administracyjnego).

⁸² Wykaz Naczelników Wydziałów, Kierowników Oddziałów, Inspektorów Urzędu Wojewódzkiego, bd, UW II 59.

⁸³ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, „Sprawy organizacyjne Wydz. Samorządowego w UWKr oraz działów samorządowych w starostwach w województwie krakowskim (1945-1949)”, UW II 65; Pismo Wydz. Samorządowego do Wydz. Ogólnego z 12 III 1945, UW II 65. WISP występował również jako Inspektorat Pożarnictwa.

Oddz. Finansów i Gospodarki samorządowej składał się z referatów: I. Budżetowego, II. Podatkowego, III. Gospodarki samorządowej⁸⁴. Działali w nim specjaliści referenci: Budżetów ziemskich (Tadeusz Rzepecki), Budżetów miejskich (Włodzimierz Sawa), Podatkowy (Zofia Żurowska), Pomocniczy (Maria Tylka). Osobno wymieniono Referat budowlany (dr Władysław Bajbor)⁸⁵. W grudniu 1945 r. strukturze wydziału występował ponadto III. Oddział Inspekcji samorządowej. Znajdowali się w nim dwaj Wojewódzcy Inspektorzy Związków Samorządowych (Wincenty Zagórski oraz Stefan Buszek, następnie Stanisław Gliszczyński), którym przydzielono sprawy powiatów. W Oddziale Finansów utworzono Referat IV. Komunalnych Kas Oszczędności⁸⁶.

Do Ref. Prawno-Administracyjnego należały sprawy samorządu, zastrzeżone dla Wojewody, Wydz. Woj. oraz WRN (oprócz spraw gospodarczych, finansowych i inspekcyjnych), w tym przygotowywanie spraw bieżących na posiedzenia Wydz. Woj., które następnie trafiały pod obrady Prezydium WRN, a poza tym wykonywanie uchwał WRN i jej Prezydium oraz Wydz. Woj. Szerokie uprawnienia dotyczyły związków samorządowych, w tym powiatów. Obejmowały one badanie legalności i celowości ich uchwał, rozpatrywanie spraw dotyczących ich majątku, a także sprawy wyboru oraz rozwiązywania ich organów wykonawczych. Oddział przygotowywał też decyzje w sprawach uchwał tychże związków (np. dotyczących nazw ulic, wznoszenia pomników itp.)⁸⁷. Ref. Prawno-Organizacyjny opracowywał decyzje, instrukcje, opinie itp. w sprawach działalności samorządowych organów wykonawczych (np. zarządów miejskich z burmistrzami lub prezydentami na czele bądź zarządów gminnych na czele z wójtami), ich organizacji, regulaminów itp., podlegały mu sprawy ich statutów, etatów, stanowisk służbowych. Ponadto, ustalanie pieczęci i godeł związków samorządowych; opracowywanie sprawozdań z działalności oddziału oraz danych statystycznych. Do Ref. Podziału terytorialnego należało przygotowywanie wniosków i decyzji w sprawach zmian granic związków samorządowych i gromad, ich łączenia i podziału oraz ustalania nazw. Ponadto, opiniowanie w sprawach podziału terytorialnego, zastrzeżonych dla innych władz lub wydziałów UWKr⁸⁸. Ref. Administracyjno-społeczny zajmował się kwestiami prawnymi w sprawach „podnoszenia kultury duchowej”, rozwoju stosunków społecznych, zdrowotnych, bezpieczeństwa mienia i życia, a także sprawami z powyższego zakresu, które wynikały ze współdziałania samorządu terytorialnego z administracją rządową, samorządem grupowym, spółdzielczością i zrzeszeniami samopomocy społecznej. W szczególności były to: sprawy organizacji straży pożarnych, sprawy obrony przeciwpożarowej, przeciwlotniczej i zapobieganie klęskom żywiołowym; pomoc przy zakładaniu i rozbudowie szkolnictwa powszechnego (ogólnego i specjalnego) oraz oświaty pozaszkolnej; popularyzacja

⁸⁴ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65; Pismo Wydz. Samorządowego do Wydz. Ogólnego z 12 III 1945, UW II 65.

⁸⁵ Wykaz urzędników Wydziału Samorządowego, III 1945, UW II 1198, k. 93-99.

⁸⁶ Zakres rzeczowy i podział czynności w Wydziale Samorządowym z 1 I 1946, UW II 1198, k. 119-127; Podział pracy w Wydziale Samorządowym (Załącznik nr 4 do Zakresu rzeczowego...), UW II 1198, k. 129-137.

⁸⁷ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65. Powiatowy Związek Samorządowy to określenie powiatu jako jednostki samorządu terytorialnego. Zob. M. Żukowski, dz.cyt., s. 509-510, 515-516, 520-522.

⁸⁸ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65.

spółdzielczości, przemysłu i wytwórczości ludowej; sprawy prawne komunikacji; badanie i realizacja potrzeb regionalnych; sprawy związków samorządowych dotyczące: uzdrowisk, turystyki, propagandy kultury (wystawy, wycieczki), teatrów ludowych, radiofonizacji itp.; podnoszenie stanu zdrowotnego osiedli⁸⁹. Ref. Budowlany rozpatrywał odwołania od orzeczeń w sprawach budowlanych, wydawanych przez Wydz. Powiatowe, wydziały wykonawcze komisji uzdrowiskowych i zarządy miast wydzielonych z powiatowych związków samorządowych. Podlegały mu sprawy scalania działek budowlanych oraz wywłaszczeń na cele budowlane. Współdziałał z Wydz. Odbudowy przy sporządzaniu planów zabudowania osiedli oraz ich odbudowy. Przy Wydz. Samorządowym znajdował się Sekretariat Wydz. Wojew. Do zadań urzędników wydziału należało też przygotowywanie posiedzeń Wydz. Wojew., prowadzenie protokołu oraz sporządzanie sprawozdań z jego działalności⁹⁰.

Spośród referatów Oddz. Finansów, Ref. Budżetowy zajmował się sprawami gospodarczymi związków samorządowych, np. opracowywaniem preliminarza budżetowego Wojewódzkiego Związku Samorządowego (czyli dla województwa krakowskiego), zestawianiem jego zamknięć rachunkowych, przygotowywaniem projektów i wniosków w zakresie jego spraw budżetowo-finansowych, kontrolą budżetów związków samorządowych, sporządzaniem odwołań od ich decyzji budżetowych, a także redagowaniem zarządzeń ogólnych dotyczących polityki budżetowej. Ref. Podatkowy rozpatrywał sprawy dochodów publiczno i prywatnoprawnych województwa krakowskiego, przygotowywał uchwały w sprawach danin samorządowych, podlegały mu także sprawy świadczeń w naturze, wymiar świadczeń na rzecz innych związków samorządowych, opracowywanie odwołań i zażaleń w sprawach wymiaru danin samorządowych, a także opracowywanie zarządzeń, wniosków i opinii w sprawach polityki podatkowej, taryfowej i opłat⁹¹. Do Ref. Gospodarki samorządowej należały sprawy „podnoszenia kultury materialnej” oraz zabezpieczanie obsługi ludności przez związki samorządowe; sprawy planowania, przedsiębiorczości samorządowej, inwestycji specjalnych i robót publicznych, aktywizacja życia samorządowego; zapewnienie celowości, racjonalności i gospodarności w działalności związków samorządowych; współdziałanie w sprawach gospodarczych samorządu terytorialnego z władzami administracji rządowej oraz zrzeszeniami samopomocy społecznej (w tym ustalanie wytycznych i koordynacja planowej działalności innych związków samorządu terytorialnego); uzgadnianie planowania samorządowego z Centralnym Biurem Planowania; sprawy polityki gospodarczo-finansowej związków samorządowych w zakresie spraw komunikacyjnych, rolnictwa, oświaty, opieki społecznej, zdrowia publicznego, bezpieczeństwa życia i mienia, zaopatrzenia; sprawy zakładów, przedsiębiorstw i urzędów samorządowych; sprawy zatwierdzania pożyczek zaciąganych przez związki samorządowe oraz gwarancji i dotacji; opracowywanie instrukcji i wniosków w sprawach gospodarczo-finansowych związków samorządowych; sprawy dotyczące nabywania, zbywania, zamiany i obciążania majątku związków

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65.

samorządowych; gromadzenie danych statystycznych w sprawach należących do oddziału⁹². Ref. Komunalnych Kas Oszczędności sprawował nadzór nad KKO, zajmował się propagowaniem oszczędności, odpowiadał za współdziałanie ze Związkiem Rewizyjnym KKO i ekspozyturami terenowymi; opracowywał wnioski w sprawach potrzeb KKO⁹³.

Oddz. Inspekcji Samorządowej zajmował się instruowaniem organów wykonawczych związków samorządowych i pracowników biur samorządowych w sprawach administracji i polityki samorządowej, organizacji techniki i metody pracy; organizował szkolenia dla pracowników samorządowych (szkolenia bezpośrednie, organizacja kursów dokształcających, „inicjatywy czytelnictwa”); organizował praktyki samorządowe, przeprowadzał egzaminy dla kandydatów na sekretarzy gminnych; projektował (wraz z Oddz. I) statuty organizacyjne, instrukcje i regulaminy czynności organów, zakładów, przedsiębiorstw oraz biur samorządowych; organizował zjazdy i konferencje samorządowe. Drugą grupę uprawnień stanowiło prowadzenie inspekcji gospodarki związków samorządowych podległych samorządowi wojewódzkiemu (ewentualnie również niższych hierarchicznie); opracowywanie planów okresowych inspekcji i ich uzgadnianie z całokształtem inspekcji wojewódzkiej; koordynacja inspekcji prowadzonych przez powiatowe organy inspekcyjne; opracowywanie sprawozdań inspekcyjnych i projektów zarządzeń poinspekcyjnych; opracowywanie wniosków dotyczących inspekcji i zagadnień życia samorządowego. Trzecią grupę stanowiła systematyzacja materiału informacyjnego dotyczącego organizacji pracy, metod działania i potrzeb samorządu oraz opracowywanie danych i sprawozdań z działu inspekcji⁹⁴. Inspektorat Pożarnictwa zajmował się organizacją pożarnictwa, w tym rejestracją straży pożarnych, jej wyszkoleniem oraz kontrolą sprzętu pożarniczego. Ponadto, organizacją ochrony przeciwlotniczej i przeciwpożarowej, opracowywaniem planów, danych statystycznych i sprawozdań dotyczących pożarnictwa, a także wniosków dotyczących potrzeb i rozwoju straży pożarnej; ponadto rozdziałem subwencji. Drugą grupę zadań stanowiła profilaktyka, obejmująca kontrolę bezpieczeństwa przeciwpożarowego w zakładach przemysłowych, organizowanie kursów dla straży przemysłowych itp. Inspektorat zajmował się też opracowywaniem projektów i wzorów dla budownictwa wodnego, zaopatrzeniem wodnym, organizacją wytwórczości sprzętu pożarowego, kontrolą jego jakości i cen. Agendy budżetowo-rachunkowe opracowywały budżety i zamknięcia rachunkowe, odpowiadały za rachunkowość i Kasę Inspektoratu⁹⁵. Znajdujące się przy wydziale Biuro Prezydium WRN prowadziło sekretariat, odpowiadało za legislaturę WRN, segregowało i przygotowywało materiały na posiedzenia WRN, prowadziło ewidencję członków WRN, sporządzało protokoły posiedzeń oraz sprawozdania z działalności WRN⁹⁶.

⁹² Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65.

⁹³ Zakres rzeczowy i podział czynności w Wydziale Samorządowym z 1 I 1946, UW II 1198, k. 119-127.

⁹⁴ Zakres rzeczowy i podział czynności w Wydziale Samorządowym z 1 I 1946, UW II 1198, k. 119-127.

⁹⁵ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65; Zakres rzeczowy i podział czynności w Wydziale Samorządowym z 1 I 1946, UW II 1198.

⁹⁶ Szczegółowy podział czynności Wydziału Samorządowego-projekt z 12 III 1945, UW II 65.

Kontrola Wojewody nad starostami woj. krakowskiego obejmowała 17 powiatów oraz trzy starostwa grodzkie (Kraków, Nowy Sącz, Tarnów)⁹⁷. Na mocy uchwały Rady Ministrów z 26 lutego 1945 r. do woj. krakowskiego włączono powiat miechowski. W połowie 1945 r. wyłączono zaś powiaty: gorlicki, jasielski, dębicki oraz mielecki, wcielone do nowego woj. rzeszowskiego⁹⁸. O zadaniach starostów była mowa wyżej. W kwietniu Wojewoda wydał „Tymczasową instrukcję kancelaryjną dla starostw”, a następnie „Regulamin pracy”⁹⁹.

Wydział Wojskowy.

Plan organizacyjny Wydziału Wojskowego ustalono 15 marca 1945 r. Składał się on z czterech oddziałów: 1) Ogólno-wojskowego (kierownik: Jan Pryziński), 2) Poborowego (Jan Twardosz), 3) Świadczeń osobistych i rzeczowych (Henryk Kraśniński), 4) Mobilizacyjnego. Naczelnikiem wydziału był Tomasz Chmielnikowski¹⁰⁰. Jego następcą został Stefan Gedzar- Horodyski. Wraz z nim stanowiska objęli nowi kierownicy oddziałów: Tadeusz Wójczyk i Edward Staroń¹⁰¹. Nie zdecydowano się na wprowadzenie organizacji wydziału w postaci dwóch oddziałów (Wojskowego i Mobilizacyjnego) oraz trzech referatów: a) Obrony Przeciwlotniczej, b) Świadczeń osobistych i rzeczowych, c) Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, co przewidywał projekt statutu UWKr¹⁰². Na początku 1946 r. wydział podzielono na trzy oddziały: 1) Poborowy, 2) Świadczeń wojennych, 3) Mobilizacyjny¹⁰³.

Oddz. Ogólno-wojskowemu podlegały sprawy organizacyjne, sprawy personalne referatów wojskowych w starostwach i zarządach gminnych bądź wiejskich, a także odbywanie lustracji i inspekcji. Oddział koordynował prace w zakresie wojskowości „z innymi władzami i organizacjami społecznymi”, np. Strażą Pożarną, Polskim Czerwonym Krzyżem itp. Do zadań Oddz. Poborowego należało prowadzenie ewidencji osób podlegających służbie wojskowej, współorganizowanie poboru żołnierzy oraz rozpatrywanie „reklamacji od służby wojskowej”. Oddział zajmował się poborem podatku wojskowego, wypłacaniem zasiłków wojskowych, a także sprawami przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego. Do Oddz. Świadczeń woj. należa-

⁹⁷ Były to powiaty: Biała Krakowska, Bochnia, Brzesko, Chrzanów, Dąbrowa (Tarnowska), Dębica, Gorlice, Jasło, Kraków, Limanowa, Mielec, Myślenice, Nowy Sącz, Nowy Targ, Tarnów, Wadowice, Żywiec. *Sprawozdanie Oddziału Organizacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie*, AAN, MAP 155, „Sprawozdania wydziałów Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie- protokoły, okólniki, schemat organizacyjny (1945)”.

⁹⁸ Dekret z 7 VII 1945 *O zmianie granic województw śląskiego, krakowskiego, kieleckiego, białostockiego i warszawskiego* (Dz. U. RP 1945, nr 27, poz. 167); Dekret z 7 VII 1945 *O utworzeniu województwa rzeszowskiego* (Dz. U. RP 1945, nr 27, poz. 168).

⁹⁹ Zarząd. normatywne Wojewody Krakowskiego z 21 IV 1945, UW II 54; Zarząd. normatywne nr 11 z 26 IV 1945, *Regulamin pracy dla starostw województwa krakowskiego*, UW II 52, k. 29. „Tymczasowa instrukcja” liczyła 8 tytułów.

¹⁰⁰ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojskowego w UWKr za okres od uruchomienia agend Wydziału do dnia 15 maja 1945 r.*, UW II 126; *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945*, UW II 122; *Wykaz funkcji pełnionych przez personel Wydziału Wojskowego UWKr*, „Wykazy pracowników UWKr z wyszczególnieniem pełnionych stanowisk i grup zaszerogowania (1945)”, UW II 479.

¹⁰¹ *Wykaz Naczelników Wydziałów, Kierowników Oddziałów, Inspektorów Urzędu Wojewódzkiego*, bd, UW II 59.

¹⁰² *Tymczasowy Statut Organizacyjny i podział czynności Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego*, bd, UW II 59.

¹⁰³ Pismo Wyd. Wojskowego do Wyd. Ogólnego z 5 II 1946, „Sprawy organizacyjne Wydziału Wojskowego w UWKr 1945-1948”, UW II 68, k. 9-10.

ły sprawy zakwaterowania oddziałów wojskowych, sprawy świadczeń rzeczowych oraz osobistych na rzecz armii, kwestie zdobyczy wojennych, a także rejestrowanie „koni, wozów i środków lokomocji”. Zagadnienia obrony przeciwlotniczej (OPLot) i przeciwgazowej (OPGaz) przydzielono osobnemu referatowi. Oddz. Mobilizacyjny zajmował się przygotowywaniem planów mobilizacyjnych oraz ich aktualizacją¹⁰⁴.

Do pierwszych działań wydziału należała organizacja obrony przeciwlotniczej, w związku z toczącymi się jeszcze działaniami wojennymi. Wojewoda wydał szereg zarządzeń dla starostów i prezydentów miast, z jego polecenia opracowano też „ogólną instrukcję alarmową” oraz instrukcję „w sprawie maskowania i gaszenia światła”¹⁰⁵. Istotne było również uruchomienie Rejonowych Komend Uzuppełnień (RKU), rejestrujących „oficerów i fachowców” oraz mężczyzn w wieku poborowym¹⁰⁶. Wydział wypłacał też zasiłki dla rodzin żołnierzy Wojska Polskiego. Przeciętnie z pomocy korzystało ok. 41 tys. osób dziennie, a do końca 1945 r. wyasygnowano na ten cel 39,5 mln zł.¹⁰⁷ W warunkach powojennych bardzo ważne było rozminowywanie terenu. W związku z tą akcją Wojewoda wydał rozporządzenie w sprawie wynagrodzenia osób pomagających władzom rządowym i samorządowym¹⁰⁸. 26-27 kwietnia 1945 r. odbyła się I Konferencja kierowników referatów wojskowych w starostwach, w której, oprócz kierowników oddziałów wydziału, wzięli przedstawiciele RKU. Miała ona charakter instrukcyjno-informacyjny¹⁰⁹.

Wydział Przemysłowy.

Spośród wydziałów UWKr, szczególnie istotne zadania powierzono Wydziałowi Przemysłowemu. W pierwszym okresie po usunięciu okupanta niemieckiego podejmowano przede wszystkim działania mające na celu uruchomienie, rozbudowę

¹⁰⁴ Pismo Wydz. Wojskowego do Wojewody Krakowskiego z 15 III 1945, UW II 68, k. 5-6. Zob. Rozporz. Kierownika Resortu Administracji Publicznej z 15 VIII 1944 r. *O utworzeniu Wydziału Wojskowego przy Wojewódzkich i Powiatowych Radach Narodowych* (Dz.U. RP 1944, nr 3, poz. 15).

¹⁰⁵ Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojskowego w UWKr za okres od uruchomienia agend Wydziału do dnia 15 maja 1945 r., UW II 126.

¹⁰⁶ Sprawozdanie z działalności Wydziału Wojskowego w UWKr za okres od uruchomienia agend Wydziału do dnia 28 II 1945, UW II 126. Pierwszy pobór objął osoby urodzone w latach 1911-1925. Początkowo działalność RKU była niezależna od organów administracji ogólnej. Zob. Rozporządzenie kierownika Resortu Obrony Narodowej, wydane w porozumieniu z kierownikiem Resortu Administracji Publicznej z 15 VIII 1944 *O utworzeniu Rejonowych Komend Uzuppełnień -RKU- i ustaleniu zasięgu terytorialnego* (Dz.U. RP 1944, nr 3 poz. 14); Rozporządzenie MON w porozumieniu z Min. Adm. Publ. z 20 I 1945 *O utworzeniu RKU i ustaleniu ich zasięgu terytorialnego* (Dz.U. RP 1945, nr 4, poz. 15).

¹⁰⁷ Sprawozdanie z działalności Wydz. Wojskowego w UWKr z 12 XII 1945, UW II 126. Zasiłki wypłacano na podstawie dekretu z 18 VII 1945 r. *O pomocy i zasiłkach dla rodzin żołnierzy Wojska Polskiego oraz dla zdemobilizowanych żołnierzy* (Dz.U. RP 1945, nr 34, poz. 202), rozporząd. wykonaw. z 31 X 1945 (Dz.U. RP 1945, nr 49, poz. 277) oraz rozporz. Min. Adm. Publ. z 31 X 1945 *W sprawie norm dziennych zasiłku dla rodzin żołnierzy oraz dla zdemobilizowanych żołnierzy* (Dz.U. RP 1945, nr 49, poz. 276).

¹⁰⁸ Sprawozdanie z działalności Wydz. Wojskowego w UWKr z 12 XII 1945, UW II 126; Rozporządzenie Wojewody Krakowskiego z 25 IX 1945 *W sprawie ustalenia stawek wynagrodzenia za świadczenia osobiste ratowników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych oraz użycia podwód i samochodów ciężarowych na rzecz władz rządowych i samorządowych* („Dziennik Wojewódzki Krakowski” 1945, nr 8, poz. 38); Rozporz. PRP z 24 X 1934 *O o osobistych świadczeniach wojennych* (Dz.U. RP 1934, nr 95, poz. 858).

¹⁰⁹ Sprawozdanie z działalności Wydz. Wojskowego w UWKr za okres od uruchomienia agend Wydziału do dnia 15 maja 1945 r., UW II 126.

i pełne wykorzystanie istniejących mocy produkcyjnych w krakowskich fabrykach¹¹⁰. Do końca marca uruchomiono około 85 % zakładów, w stosunku do stanu z roku 1944¹¹¹. Odbudowująca się wówczas gospodarka funkcjonowała jeszcze zgodnie z zasadami rynkowymi. Podstawą był więc drobny i średni przemysł, a także usługi, handel i rzemiosło. Na przykład pod koniec roku zarejestrowanych było 9800 zakładów rzemieślniczych, poprawiło się zaopatrzenie ludności w artykuły przemysłowe i produkty rzemiosła¹¹².

Pierwszym naczelnikiem wydziału został pełnomocnik Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, inż. Sylwester Nowotny. Jego następcą mianowano Stanisława Ochaba. Wydział ten przechodził liczne zmiany organizacyjne. Na wiosnę 1945 r. funkcjonowały oddziały: 1) Ogólny (inż. Stanisław Guzicki), 2) Ekonomiczny (inż. S. Guzicki), 3) Wytwórczy (inż. Antoni Borowski), 4) Odbudowy przemysłu (inż. S. Nowotny), 5) Zaopatrzenia przemysłu (inż. Janusz Grochulski), a także odrębny Ref. Kontroli przemysłowej. W kwietniu 1945 r. w wydziale pracowało 180 osób¹¹³.

W czerwcu 1945 r. wydział składał się z oddziałów: Ogólnego, Ekonomicznego oraz Wytwórczego i zatrudniał 72 osoby¹¹⁴. W Oddz. Ekonomicznym był Sekretariat ogólny oraz referaty: I. Finansowo-budżetowy, II. Planowania i statystyki, III. Pracy, płacy i aprowizacji, IV. Odbudowy i rewindykacji¹¹⁵. Jesienią 1945 r. na strukturę wydziału składały się oddziały: 1) Ogólny (dr Zofia Sławińska), 2) Administracyjno-przemysłowy, 3) Wytwórczy (inaczej Branżowy; inż. Antoni Borowski, nast. inż. Zygmunt Kraczkiewicz), 4) Ekonomiczny (Włodzimierz Bychowicz, nast. Tadeusz Eliasiewicz), 5) Zaopatrzenia przemysłu (inż. Janusz Grochulski), 6) Odbudowy¹¹⁶.

Oddz. ogólny składał się z Biura Personalnego (Marian Lisowski), Biura Kontroli (Andrzej Sułkowski), oraz referatów: I. Prawnego (dr Roman Kozłowski), II. Informacji i propagandy (Stanisław Jabłoński), III. Budżetowo-gospodarczego (Zofia Cedzyńska), IV. Zrzeszeń Przemysłowych i Pracowników (Adam Kędzior). W skład Oddz. Adm.-Przem. wchodziły referaty: I. Administracyjno-przemysłowy (Władysław Bajorek, nast. Stanisław Małski), II. Odwoławczy (Adam Cerkwicz; wraz z referentem Dzierżaw i reprivatyzacji), III. Techniczny (inż. Jan Hampel; wraz z referentem Statystyki przemysłowej), IV. Zatwierdzania cen i płac (inż. Stanisław Ciecierski), V. Do spraw przem. Prywatnego. Następnie dodano referaty VI. Apropozycji i premii dla

¹¹⁰ B. Kortus, *Gospodarka*, [w] *Kraków. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, red. J. Jasiński, Kraków 1971, s. 124-125.

¹¹¹ A. Kozanecki, *O przeobrażenia ludowo-demokratyczne i ich utrwalenie*, [w] *Kraków. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, red. J. Jasiński, Kraków 1971, s. 83-86.

¹¹² A. Chwalba, *dz.cyt.*, s. 31-32.

¹¹³ *Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Wydz. Przemysłowego w Krakowie za miesiąc kwiecień 1945 r.*, „Sprawozdania z działalności Wydz. Przemysłowego UWKr (1945-1946)”, UW II 128; Pismo kierownika Oddz. Ekonomicznego do Wydz. Ogólnego z 25 V 1945, Tamże; *Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie za miesiąc październik 1945 r.*, Tamże.

¹¹⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Przemysłowego w Krakowie za miesiąc czerwiec 1945 r.* z 2 VII 1945, UW II 128.

¹¹⁵ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Przemysłowego UWKr za miesiąc październik 1945 r.*, UW II 128.

¹¹⁶ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Przemysłowego UWKr za miesiąc październik 1945 r.*, UW II 128; *Wykaz niezbędnych etatów Wydz. Przemysłowego w UWKr oraz zatrudnionych pracowników fachowych według stanu z 1 X 1945*, UW II 1814; *Obsada personalna Wydz. Przemysłowego*, bd, UW II 1816.

przedsiębiorstw prywatnych (Bohdan Godlewski), VII. Nacjonalizacji przemysłu (Józef Sokołowski), VIII. Rewindykacji urzędzeń przemysłowych (Władysław Bajorek). Przy wydziale działała Dyrekcja Przemysłu Miejscowego (Helena Jakubowska)¹¹⁷. Oddz. Wytwórczy (Branżowy) tworzyły początkowo referaty: I. Metalowy (inż. Mieczysław Grabowski), II. Chemiczny (inż. Leszek Hupert), III. Materiałów budowlanych (Jerzy Kowalski), IV. Różnych przemysłów (Wojciech Wróbel), V. Samorządowy (Jan Blankenstein). Następnie utworzono referaty: I. Polityki surowcowej i standaryzacji (inż. Stanisław Sokołowski), II. Techniczny (Konstanty Bogucki), III. Techniki i bezpieczeństwa pracy (inż. Bogdan Lubiński), IV. Zbrojeniowy (inż. Mieczysław Grabowski), V. Górniczo-hutniczy (inż. Tadeusz Franiszyn), VI. Przem. metalowego (inż. Stanisław Sokołowski), VII. Przem. drzewnego (inż. Feliks Kumaniecki), VIII. Przem. produkcji materiałów budowlanych (inż. Adam Hojarczyk), IX. Chemiczny (inż. Eryk Bornstein), X. Przem. spożywczego (Antoni Ciaputa), XI. Energetyczny (inż. Władysław Przybyłowski), XII. Przem. garbarskiego i obuwniczego (Wojciech Marek), XIV. Tekstylny-odzieżowy (Wojciech Wróbel), XV. Przem. papierniczego (Jan Janowski), XVI. Przem. graficznego (Leszek Straszewicz), XVII. Przem. drobnego (dr Arnold Jasen), XVIII. Rzemiosła (Józef Kazimierzczak)¹¹⁸. Oddz. Ekonomiczny (W. Bychowiec, nast. Tadeusz Eliasiewicz) składał się z referatów: I. Planowania (Władysław Rymaszewski, nast. inż. Julian Treutler, Adam Winiarski; wraz z referentem Statystycznym, Janiną Senkara), II. Finansowego (Bronisław Biskupski; wraz z referentem Kalkulacji cen i kosztów, Janem Machnickim), III. Pracy, płacy, premii i aprowizacji (Bogdan Godlewski, nast. Zdzisław Mirecki). W późniejszym okresie istniały jeszcze referaty IV. Odbudowy przemysłu, V. Bezpieczeństwa pracy (W. Bajorek) i VI. Socjalny. W wydziale działał też Oddz. Zaopatrzenia przemysłu (inż. Janusz Grochulski), składający się początkowo z referatów: I. Zaopatrzenia (Mieczysław Kadłuczka) II. Zbytu produktów (Flawiusz Maliszewski), II. Transportu i paliw (Antoni Mayer, Karolina Małuszzyńska) oraz III. Węglowego (Karolina Semik). Następnie w jego strukturze znalazły się referaty: I. Surowców i odpadków (inż. Bogusław Nowicki), II. Materiałów technicznych (inż. Marian Żmuda), III. Aproprowizacji i premii towarowych (Józef Granzow), IV. Zbytu produktów (Tadeusz Gretschel), V. Transportu (Władysław Gutowski)¹¹⁹.

W Oddz. Odbudowy (S. Nowotny) były referaty: I. Sprzętu i materiałów technicznych (inż. Jerzy Irowiec), II. Projektów (inż. Tadeusz Hudzicki), III. Remontu i instalacji, IV. Montażowo-budowlany (inż. Zygmunt Czerniakowski), V. Mobilizacji kadr pracowniczych (Zdzisław Brzeziński), VI. Odszkodowań (Stanisław Ciecierski), a przejściowo także VII. Morski (Jan Machnicki). Istniały też, wspólne dla Wydz. Przemysł. i Wydz. Aproprowizacji: Dział Gospodarczy (Marian Lisowski), magazyn żywnościowy (Tadeusz Kurdziel), Intendentura gmachu (Stanisław Wiśniewski), Straż We-

¹¹⁷ Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego UWKr za miesiąc październik 1945 r., UW II 128; Wykaz niezbędnych etatów Wydz. Przemysłowego w UWKr oraz zatrudnionych pracowników fachowych według stanu z 1 X 1945, UW II 1814; Wykaz pracowników Wydz. Przemysłowego z 1 IX 1945, UW II 1816.

¹¹⁸ *Obsada personalna Wydz. Przemysłowego*, bd, UW II 1816.

¹¹⁹ *Wykaz niezbędnych etatów Wydz. Przemysłowego w UWKr oraz zatrudnionych pracowników fachowych według stanu z 1 X 1945*, UW II 1814; Pismo Wojewody Krakowskiego do Ministerstwa Przemysłu z 11 X 1945, Tamże.

wewnętrzna (komendant Kazimierz Kielczewski), warsztaty i garaże (Marian Ripper), Administracja domów mieszkalnych (administrator Zbigniew Piórecki) i centrala telefoniczna¹²⁰.

Do Naczelnika wydziału (podobnie było w pozostałych wydziałach UWKr) należało przydzielanie spraw oddziałom, reprezentowanie wydziału na zewnątrz, wydawanie decyzji w sprawach personalnych, aprobowanie decyzji itd. Kierownicy oddziałów kierowali ich pracami, koordynowali czynności referatów, a także przydzielali czynności urzędnikom. Oddz. Ogólny załatwiał sprawy ogólne (np. wykonywał zarządzenia Min. Przem. i Handlu), regulował tok urzędowania, sprawował nadzór nad urzędnikami wydziału itp. Ref. Personalny rozpatrywał wnioski w sprawach osobowych, prowadził ewidencję pracowników, wypłacał pensje itp. Ref. Inf. i Propag. oraz inspektorzy przemysłowi działali na podstawie oddzielnych instrukcji Min. Przem. i Handlu i nacz. wydziału. Spośród referatów Oddz. Adm.-Przem., ref. Adm-przem. załatwiał sprawy przemysłowe, kominiarskie, opracowywał regulaminy targowe, opiniował statuty stowarzyszeń przemysłowych. Ref. Odwoławczy rozpatrywał odwołania od orzeczeń niższych władz, opiniował sprawy dzierżaw przedsiębiorstw, podlegały mu też sprawy reprzywatyzacyjne. Ref. Techniczny wydawał zarządzenia i opinie w sprawach wyposażenia przedsiębiorstw, kontrolował ich stan techniczny, przy czym opinie techniczne wydawał wyłącznie w odniesieniu do przedsiębiorstw nie należących do Dyr. Przem. Miejsc. Ref. Statystyczny prowadził statystkę przedsiębiorstw, sporządzaną na podstawie sprawozdań starostw i Zarz. Miejsk. w Krakowie. Ref. Zatwierdzania cen zatwierdzał cenniki wyrobów przedsiębiorstw i zreszeń przemysłowych, kontrolował rachunki władz wojskowych i cywilnych za nabywane towary, przedkładał wnioski rewindykacyjne. Oddz. Wytwórczy koordynował działalność referatów branżowych, załatwiał sprawy ogólne dotyczące branż, sprawy materiałów (surowców, węgla, paliw płynnych), sprawował inspekcję przedsiębiorstw w zakresie gospodarki surowcowej, techniki produkcji oraz zbytu wyrobów (niezależnie od kontroli Insp. Przemysłowego), przedstawiał też sprawozdania z działalności przedsiębiorstw. Kierownicy ref. branżowych zarządzali produkcją poszczególnych branż, czuwali nad wydajnością pracy, wzrostem produkcji, zaopatrzeniem przedsiębiorstw w surowce, nadzorowali gospodarkę wewnętrzną przedsiębiorstw, udzielali porad fachowych. Ref. Prawnemu w sprawach reprzywatyzacji przedsiębiorstw, podlegały im także sprawy personalne pracowników przedsiębiorstw (w porozumieniu z kier. Oddz. Wytwórczego). Oddział Ekon. podlegały sprawy planowania, statystyka przedsiębiorstw (surowców, produkcji i zatrudnienia), sprawy finansowe przedsiębiorstw, kontrola księgowości, kalkulacja cen i kosztów własnych przedsiębiorstw, uzgadnianie i kontrola norm pracy, uposażeń i premii dla pracowników przedsiębiorstw, aprowizacja; sprawy umów zbiorowych, zatwierdzanie cen komercyjnych na art. przemysłowe. Z kierownikiem Oddz. Ekonomicznego współpracowali referenci rachunkowo-buchalteryjni, w celu ujednoczenia księgowości i rachunkowości w przedsiębiorstwach. Przy oddziale funkcjonowała kancelaria, w której dokonywano

¹²⁰ *Obsada personalna Wydz. Przemysłowego*, bd, UW II 1816.

ekspedycji pism, prowadzono ewidencję wpływów, registraturę aktów itd.¹²¹. Oddz. Zaopatrzenia zajmował się zaopatrywaniem przedsiębiorstw w surowce, węgiel i paliwa płynne, zbytem fabrykatów, a także sprawami transportowymi (ewidencja pojazdów wydziału oraz przedsiębiorstw itp.)¹²².

W początkach 1946 r. wydział składał się z oddziałów: 1) Ogólnego, 2) Administracyjno-przemysłowego, 3) Ekonomicznego, 4) Zaopatrzenia i zbytu, 5) Dyrekcji Przemysłu Miejscowego. W Oddz. Wytwórczym były referaty branżowe przemysłów: metalowego, chemicznego, budowlanego i mieszanego (sprawy tekstylne, papiernicze, skórzane, drzewne, odpadków)¹²³. W wydziale działały referaty: 1) Statystyczny, 2) Techniczny, 3) Kontroli, 4) Transportowy, 5) Węglowy, 6) Informacji i propagandy, 7) Finansowy, 8) Odpadków. Funkcjonował też Wojew. Inspektorat Przemysłowy¹²⁴.

W świetle sprawozdań, wydział obsadzał stanowiska kierownicze w przedsiębiorstwach państwowych (było ich ok. 260, zatrudniały 39 tys. pracowników), wdrażał plany produkcyjne, prowadził konsultacje ze związkami zawodowymi oraz Inspektoratem Pracy, dotyczące umów zbiorowych. Nawiązał też kontakty z Izbą Rzemieślniczą w Krakowie, Izbą Przemysłowo-Handlową oraz delegacjami cechów. Do głównych problemów gospodarczych autor raportu zaliczył trudności transportowe, brak węgla i paliw płynnych oraz wyrobów skórzanych¹²⁵. Można nadmienić, że zakłady reprezentujące gałęzie przemysłu drobnego nie zostały włączone do Zjednoczeń Przemysłowych, ale utworzyły tzw. przemysł miejscowy, poddany nadzorowi Wojewody. Podlegały one zarządowi Dyr. Przem. Miejscowego¹²⁶. Wydział wystąpił z inicjatywą wprowadzenia obowiązkowych ubezpieczeń zakładów państwowych oraz będących pod zarządem państwowym. Ubezpieczycielem miał być Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, który wypłacałby odszkodowania z tytułu odpowiedzialności cywilno-prawnej, od pożaru oraz kradzieży z włamaniem. Projektowano też wydzierżawienie małych zakładów prywatnym przedsiębiorcom, w drodze przetargów. Dla efektywnej eksploatacji taboru kolejowego powołano Komisję Transportową, w której znaleźli się przedstawiciele UWKr oraz Polskich Kolei Państwowych (PKP)¹²⁷. Delegaci wydziału wzięli udział w konferencji poświęconej przesiedlaniu „pracowników fachowych” na Ziemię Odzyskane, w szczególności do kopalń na Dolnym Śląsku¹²⁸.

¹²¹ *Podział czynności Wydz. Przemysłowego z 1 II 1946, UW II 1814; Zarząd. wewn. nr 2 Naczelnika Wydz. Przemysłowego z 10 XII 1945, UW II 1814.*

¹²² *Podział czynności Wydz. Przemysłowego z 1 II 1946, UW II 1814.*

¹²³ *Podział czynności Wydz. Przemysłowego z 1 II 1946, UW II 1814; Pismo Naczelnika Wydz. Przemysłowego do Wydz. Ogólnego z 1 II 1946, UW II 1814.*

¹²⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego za miesiąc listopad 1945 r. z 1 XII 1945, UW II 128.*

¹²⁵ *Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Wydziału Przemysłowego w Krakowie za miesiąc kwiecień 1945 r., UW II 128. Wyniki gospodarcze były następujące: w przem. materiałów budowlanych plan zrealizowano w 92 %, w przem. papierniczym w 110 %, w przem. energetycznym w 100 %, w przem. chemicznym w 85 %, w przem. metalowym w 65 %.*

¹²⁶ *Było wśród nich 187 zakładów, w tym 94 przem. budowlanego, 31 metalowego, 22 chemicznego, 14 odzieżowego i włókienniczego, 10 garbarskiego oraz 3 drzewnego. Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego w Krakowie za miesiąc czerwiec 1945 r., z 2 VII 1945, UW II 128.*

¹²⁷ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego w Krakowie za miesiąc czerwiec 1945 r. z 2 VII 1945, UW II 128.*

¹²⁸ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Przemysłowego UWKr za miesiąc październik 1945 r., UW II 128.*

Wydział Apropowizacji i Handlu.

W początkach 1945 r. ogromnym problemem była aprowizacja Krakowa, w którego rozwiązywaniu pomagały władze miejskie i wojewódzkie, przy wsparciu „aktywu robotniczego”. Pomocy żywnościowej, w postaci dostaw mąki i cukru, udzielała również Armia Czerwona¹²⁹. Dużą pomoc stanowiły dostawy zewnętrzne z UNRRA. Około 43 % dostaw stanowiła żywność, 9 % odzież. Dostawy powinny być przekazywane najbardziej potrzebującym i zakładom pracy, w rzeczywistości często otrzymywały je osoby uprzywilejowane: pracownicy aparatu partyjnego, członkowie PPR i PPS, funkcjonariusze MO i UB¹³⁰.

Poważną rolę w sprawach zaopatrywania ludności odgrywał Wydział Apropowizacji i Handlu, którego naczelnikiem był inż. Maksymilian Mazin. W pierwszych miesiącach działalności wydział składał się z oddziałów: 1) Ogólnego (Bolesław Wurm), 2) Świadczeń rzeczowych (Franciszek Jagoszewski), 3) Towarów spożywczych (Franciszek Janowski), 4) Towarów przemysłowych (Maksymilian Kwaśniewski), 5) Ziemio-
plodów, jarzyn i owoców (Leszek Nowak), 6) Spółdzielczości i handlu (Witold Chmarzyński), 7) Kontroli aprowizacji i handlu (Julian Stasiniewicz), 8) Przydziałów i kart żywnościowych (Janina Widajewicz), 9) Przem. podporządkowanego spółdzielniom (Wacław Szydłowski), 10) Przem. gastronomicznego (dr Stanisław Wilczyński)¹³¹. W marcu wydział należał do najliczniejszych spośród wszystkich, pracowało w nim 110 osób, a budżet zamknął się w kwocie 640 tys. zł. Do końca lutego wydano około 240 tys. kart żywnościowych, rozpoczęto też egzekwowanie kontyngentów żywnościowych od mieszkańców wsi (pasze, bydło, mleko, mięso)¹³². Wydział przechodził liczne zmiany organizacyjne. W sprawozdaniu za listopad wymieniono oddziały: 1) Ogólny, 2) Planowania, 3) Świadczeń rzeczowych, 4) Przemysłu spożywczego, 5) Ziemio-
plodów, 6) Obrotu zwierzęcego, 7) Art. przemysłowych i miejscowych artykułów spożywczych, 8) Handlu, 9) Kontroli¹³³. W sprawozdaniu z sierpnia jest mowa o Oddziale Towarów monopolowych¹³⁴. Przy wydziale pracował Pełnomocnik Ministerstwa (Apropowizacji) dla spraw UNRRA, utworzono dodatkowe referaty: Kolejowy oraz Ruchomości i nieruchomości¹³⁵.

Oprócz przedstawiciela PPR, w spotkaniu uczestniczyli urzędnicy UWKr, Okręgowej Konferencji Związków Zawodowych (OKZZ), Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, Państwowego Urzędu Zatrudnienia, Izby Przemysłowo-Handlowej oraz Izby Rzemieślniczej w Krakowie.

¹²⁹ A. Kozanecki, *O przeobrażenia ludowo-demokratyczne i ich utrwalenie*, [w] *Kraków. Rozwój miasta w Polsce Ludowej*, red. J. Jasiński, Kraków 1971, s. 83-86.

¹³⁰ A. Chwalba, dz.cyt., s. 31-32. UNRRA, czyli „Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy” („United Nations Relief and Rehabilitation Administration”).

¹³¹ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Ogólnego z 3 IV 1945*, UW II 122; *Wykaz pracowników Wydz. Apropowizacji i Handlu UWKr*, UW II 479, *Wykazy pracowników UWKr z wyszczególnieniem pełnionych stanowisk i grup zaszerogowania*, 1945, Tamże; *Pismo naczelnika Wydz. Apropowizacji i Handlu do Wydz. Ogólnego z 25 IV 1945*, Tamże.

¹³² *Sprawozdanie z działalności Wydz. Apropowizacji i Handlu Wojew. Krakowskiego z 28 II 1945*, AAN, MAP 155.

¹³³ *Krótki zarys organizacji i działalności Urzędu Wojewódzkiego, Wydz. Apropowizacji i Handlu za miesiąc listopad 1945 r.*, UW II 129.

¹³⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Apropowizacji i Handlu w Krakowie za miesiąc sierpień 1945 r.*, UW II 129.

¹³⁵ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Apropowizacji i Handlu za wrzesień 1945 r.*, UW II 129.

Oddz. Ogólny prowadził sprawy ogólno-administracyjne, personalno-finance oraz prawne wydziału, odpowiadał też za pojazdy. Przy oddziale działała wydziałowa kancelaria¹³⁶. Oddz. Planowania obejmował referaty: I. Statystyczny, II. Planowania, III. Rozdzielnictwa artykułów żywnościowych, IV. Węglowy, V. Kart żywnościowych, VI. Rozdzielnictwa, VII. Kontroli przydziałów¹³⁷. Wśród jego zadań można wskazać projektowanie wykazów zapotrzebowania na artykuły żywnościowe, zaś po uzyskaniu „zwolnień towarów” (wyłącznie przez ministerstwa), rozdzielanie artykułów. Były one dostarczane przez poszczególne sektory gospodarcze, za pośrednictwem oddziałów branżowych. Oddział wydawał karty żywnościowe, prowadził badania nad kształtowaniem się cen artykułów reglamentowanych i wolnorynkowych. Na Oddz. Świadczeń rzeczowych spoczywała odpowiedzialność za zapewnienie dostaw obowiązkowych. W celu ich usprawnienia organizowane były konferencje ze starostami, a także zebrania wójtów i sołtysów. Brali w nich udział przedstawiciele UB, MO czy też Prokurator Sądu Wojskowego¹³⁸.

Oddz. Przem. Spożywczego gromadził dane statystyczne, organizował odprawy referentów aprowizacyjnych w starostwach. W planach było nawiązanie współpracy z „Samopomocą Chłopską”, „Społem” oraz zjednoczeniami. Oddz. Produktów zwierzęcych tworzyły referaty: I. Mięsa i odpadków ubojowych, II. Mleka i tłuszczu, III. Drobiu i jaj, IV. Rybny. Do ważnych zadań oddziału należała walka z pokątnym ubojem. Oddz. Ziemiopłodów składał się z referatów: I. Zbożowego i nasion strączkowych, II. Ziemiaczanego, III. Warzywniczego, IV. Nasiennego, V. Ziół leczniczych, VI. Pasz¹³⁹.

Wśród kompetencji Oddz. Art. Przemysłowych widniało gromadzenie danych ewidencyjnych, nadzorowanie instytucji magazynujących produkty, a także rozdzielanie artykułów przemysłowych. Oddz. Handlu składał się m.in. z referatów: I. Spółdzielczości, II. Handlu, III. Gospodnio-hotelarskiego. Nadzorował przestrzeganie zarządzeń Min. Apropowacji, dotyczących zakazu obrotu artykułami dostarczonymi przez UNRRA. Oddz. Kontroli nadzorował skup, handel i rozdzielnictwo towarów. Prowadził też inspekcje spółdzielni rolniczo-handlowych, młynów, wytwórni przerobów owocowych, browarów, hoteli i punktów gastronomicznych. Niekiedy kierował do Prokuratury doniesienia o przestępstwach gospodarczych, przekazywał też organom administracji sprawy, „w drodze administracyjnej i dyscyplinarnej”¹⁴⁰.

Autorzy sprawozdań informowali o powoli poprawiającej się sytuacji aprowizacyjnej. W połowie 1945 r. wydział wydał Krakowianom ponad 265 tys. kart żywnościowych, mieszkańcom województwa ponad 753 tys. Wobec miesięcznego zapotrzebowania na mąkę, wynoszącego ponad 6 tys. ton, zapasy (ok. 3,5 tys. ton) były niewystarczające. Na terenie województwa czynnych było 56 młynów handlowych

¹³⁶ *Krótki zarys organizacji i działalności Urzędu Wojewódzkiego, Wydział Apropowacji i Handlu za miesiąc listopad 1945 r.*, UW II 129.

¹³⁷ *Krótki zarys organizacji i działalności Urzędu Wojewódzkiego, Wydział Apropowacji i Handlu za miesiąc listopad 1945 r.*, UW II 129.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Tamże.

oraz 423 młyny gospodarcze. Raporty uświadamiają ogrom strat w pogłowie bydła. W stosunku do 1939 r. pogłowie bydła rogatego spadło o 50 %, natomiast nierogacizny o 65 %. Jeszcze większe były straty trzody chlewnej¹⁴¹. Powodem niewystarczającego zaopatrzenia w żywność były m.in. problemy transportowe. Niedostateczne były „sporadyczne dostawy” mięsa, tłuszczów, mleka i przetworów mlecznych¹⁴².

Wspomnieć można jeszcze o rozpoczęciu (na przełomie stycznia i lutego 1945 r.) działalności przez instytucje powołane do przeprowadzenia reformy rolnej. Były to: Wojewódzki Urząd Ziemski (WUZ) oraz Pełnomocnik dla Spraw Reformy Rolnej na Wojew. Krakowskie. Zaczęto tworzyć Powiatowe Urzędy Ziemskie, na czele których stali komisarze ziemscy. Rola urzędów w przejmowaniu majątków ziemskich nie była początkowo zbyt duża i wzrosła dopiero po likwidacji instytucji rządowych pełnomocników, w drugiej połowie 1945 r. Do ich kompetencji należał m.in. całokształt spraw związanych z dalszymi etapami przebudowy struktury agrarnej, rozdział inwentarza żywego i martwego z dostaw UNRRA, przydział przyznawanych wsiom kredytów, nawozów i zboża siewnego¹⁴³.

Wydział Pracy i Opieki Społecznej.

W kwietniu 1945 r. Wydział Pracy i Opieki Społecznej składał się z oddziałów: 1) Opieki Społecznej (Janusz Bandrowski), 2) Spraw Inwalidzkich (Adam Schmuc), 3) Ubezpieczeń Społecznych, 4) Inspekcji ogólnej. Naczelnikiem był Tadeusz Leszczyński. Przy wydziale działał Inspektor Opieki Społecznej (dr Józef Macko)¹⁴⁴. Oddział Opieki społecznej składał się z referatów: I. Organizacji i nadzoru, II. Opieki nad dziećmi i młodzieżą, III. Opieki nad dorosłymi¹⁴⁵. W późniejszym okresie Oddz. Inspekcji ogólnej stał się Referatem w Odz. Opieki Społ., utworzono też Ref. Subwencyjny¹⁴⁶. W maju 1945 r. wydział zmienił nazwę na Wydział Opieki Społecznej¹⁴⁷.

¹⁴¹ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Apropowizacji i Handlu województwa krakowskiego za okres miesiąca kwietnia 1945 r.* z 19 V 1945, UW II 129.

¹⁴² *Sprawozdanie z działalności Wydziału Apropowizacji i Handlu Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego w Krakowie za miesiąc lipiec 1945 r.*, UW II 129. Przykładowo, zgłaszane zapotrzebowanie na mleko, wynoszące ok. 9 mln litrów, w kwietniu 1945 r. zostało wypełnione w zaledwie 30 % (1 mln 537 tys. l). Stołówki otrzymywały jedynie 15 % zagwarantowanego zaopatrzenia, okręgi przemysłowe 60 %, przedszkola 25 %, Milicja Obywatelska 30 %, Urzędy Bezpieczeństwa 80 %. Zapotrzebowanie miesięczne województwa wynosiło ok. 7,5 tys. t żyta, 2,5 tys. t pszenicy, 2,7 tys. t kaszy, 620 t cukru, 1,24 tys. t tłuszczu i 2,5 tys. t mięsa.

¹⁴³ C. Brzoza, *Reforma rolna w województwie krakowskim (1945-1948)*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1988, s. 14-16.

¹⁴⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Ogólnego z 3 IV 1945*, UW II 122; *Wykaz personelu Wydziału Pracy i Opieki Społecznej z 23 IV 1945*, UW II 479, „Wykazy pracowników UWKr z wyszczególnieniem pełnionych stanowisk i grup zaszerogowania”, 1945; *Pismo Naczelnika Wydz. Pracy i Opieki Społecznej do Wydz. Ogólnego z 23 IV 1945*, tamże; *Wykaz Naczelników Wydziałów, Kierowników Oddziałów, Inspektorów Urzędu Wojewódzkiego*, UW II 59. Oddział Spraw Inwalidzkich występował też jako Oddział Inwalidów Wojennych.

¹⁴⁵ *Organizacja Urzędu Wojewódzkiego-Wydział Pracy i Opieki Społecznej*, UW II 130, „Organizacja Urzędu Wojewódzkiego-Wydział Pracy i Opieki Społecznej”, UW II 130. Ramy organizacyjne były identyczne ze „Statutem Organizacyjnym WPiOS w UWKr”, UW II 75, k. 7-10, stanowiącym załącznik do pisma Wydz. Pracy i Opieki Społecznej do Wydz. Organizacyjnego z 16 III 1945, UW II 75, k. 5.

¹⁴⁶ *Sprawozdanie na Zjazd Naczelników Wojewódzkich Wydziałów Opieki Społecznej wyznaczony na dn. 17-20 grudnia 1945 w Łodzi z 8 XII 1945*, UW II 130. Ref. Organizacji i nadzoru stał się Referatem Spraw ogólnych i organizacyjnych.

¹⁴⁷ Zarząd. wewn. Wojewody Krakowskiego z 12 V 1945, UW II 89, „Sprawy organizacyjne Biura Akcji Przesiedleńczej w UWKr (1945)”, k. 3. Było to skutkiem m.in. Dekretu z 11 IV 1945 *O podziale Ministerstwa*

Ref. Organizacji i nadzoru podlegały sprawy ogólne wydziału. Ponadto, opiniował budżety związków samorządowych (w sprawach opieki społecznej), rejestrował i nadzorował stowarzyszenia „o celach opieki społecznej” (a także inne instytucje i zakłady opieki społecznej), nadzorował także rady narodowe (w zakresie opieki społecznej). Referat organizował szkolenia dla pracowników „służby społecznej”, zajmował się sprawami opiekunów społecznych oraz „komisji opieki społecznej”, podlegało mu orzecznictwo w sprawach świadczeń z tytułu opieki społecznej, a także sprawy fundacji, darowizn i zapisów na cele opieki społecznej. Wykonywał nadzór nad Międzykomunalnymi Związkami Opieki Społecznej, prowadził też statystykę dotyczącą opieki społecznej¹⁴⁸.

Ref. Opieki nad dziećmi i młodzieżą sprawował pieczę nad niemowlętami, dziećmi i młodzieżą, w szczególności nad sierotami oraz dziećmi „anormalnymi pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym”. Zajmował się dożywianiem dzieci i młodzieży, udzielaniem indywidualnych zapomóg doraźnych, a także ochroną macierzyństwa. Zajmowały go sprawy organizacji i utrzymywania zakładów i instytucji opiekujących się matkami, dziećmi itd., finansowania „kolonii letnich, leczniczych i wypoczynkowych oraz półkolonii”. Referat prowadził ewidencję dzieci pozostających pod opieką Państwa¹⁴⁹.

Do Ref. Opieki nad dorosłymi należało troszczenie się o ludzi starych, niezdolnych do pracy, upośledzonych umysłowo, a także bezdomnych i opuszczonych. Referat miał też pomagać inwalidom wojennym, kalekom i „innym ofiarom wojny”. Podlegały mu sprawy dotkniętych klęskami żywiołowymi, a także więźniów, którzy odbyli karę. Urzędnicy referatu mieli zwalczać żebractwo, włóczęgostwo i alkoholizm, a także handel kobietami i dziećmi. Referat zajmował się organizacją i finansowaniem „zakładów i instytucji opieki nad dorosłymi”, dożywianiem ubogiej ludności, udzielaniem indywidualnych zapomóg, sprawami ogródków działkowych itd.¹⁵⁰.

Oddział Spraw Inwalidzkich składał się z trzech referatów: I. Rejestracji i nadania uprawnień inwalidzkich, II. Opieki nad inwalidami wojennymi, III. Odwołań do Inwalidzkiej Komisji Odwoławczej. Pierwszy referat zajmował się sprawami ogólnymi, przygotowywał projekty aktów prawnych, nadzorował referaty inwalidztwa przy starostwach, podlegało mu orzecznictwo w sprawach o nadanie uprawnień inwalidzkich oraz w sprawach zleconych przez Inwalidzki Sąd Administracyjny, a także sprawy rewizji orzeczeń inwalidzkich¹⁵¹. Przedmiotem prac Ref. Opieki nad inwalidami wojennymi były sprawy leczenia i protezowania inwalidów, ich szkolenia zawodowe-

Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia, utworzonego ustawą z 31 XII 1944 r. (Dz. U. RP 1945, nr 12, poz. 63).

¹⁴⁸ *Organizacja Urzędu Wojewódzkiego-Wydział Pracy i Opieki Społecznej*, bd, UW II 130.

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ W sprawach inwalidzkich, podobnie jak w większości spraw z zakresu organizacji i działalności administracji, zachowało moc obowiązującą ustawodawstwo przedwojenne. W tym przypadku chodziło o ustawę z 17 III 1932 *O zaopatrzeniu inwalidzkim* (Dz.U. RP 1935, nr 5, poz. 31) oraz rozporz. Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 17 XII 1934 (Dz.U. RP 1934, nr 15, poz. 81). Zob. Opracowanie dla Naczelnika Wydz. Opieki Społ. z 4 V 1945, „Sprawy organizacyjne i osobowe Oddz. Spraw Inwalidzkich w Wydz. Opieki Społecznej UWKr oraz referatów spraw inwalidzkich w starostwach powiatowych w woj. krakowskim (1945-1946)”, UW II 2563.

go, zaopatrywania „w narzędzia pracy, środki pomocnicze i przewodników”, opieki zakładowej itp. Referat udzielał pomocy doraźnej, zajmował się pośrednictwem pracy (dla „ciężko poszkodowanych inwalidów wojennych”) i kapitalizacją rent. Ref. Odwołań do IKO przygotowywał dokumentację na jej posiedzenia, prowadził korespondencję ze starostwami, członkami IKO oraz z inwalidami, sporządzał sprawozdania i statystyki oddziału¹⁵².

Oddz. Ubezp. Społ. składał się z trzech referatów: I. Spraw ogólnych, II. Orzecznictwa w sprawach obowiązku ubezpieczenia, III. Orzecznictwa w sprawach składek ubezpieczonych. Pierwszy z nich przygotowywał projekty przepisów i zarządzeń ogólnych, klasyfikował zakłady pracy według „stopnia niebezpieczeństwa”, prowadził statystyki zarobków robotników rolnych i fabrycznych, podlegało mu orzecznictwo w sprawach kapitalizacji rent pracowników umysłowych i fizycznych. Drugiemu referatowi podlegały sprawy składek z tytułu ubezpieczenia chorobowego, od wypadków, na wypadek bezrobocia, emerytalnego. Trzeci z referatów obejmował sprawy ubezpieczeniowe pracowników umysłowych i fizycznych oraz zmiany stosunku ubezpieczenia¹⁵³. Oddz. Ubezp. Społ. obejmował swym zasięgiem nie tylko wojew. krakowskie, ale również inne części Polski¹⁵⁴. Rozpatrywał środki prawne od orzeczeń instytucji ubezpieczeń społecznych, za wyjątkiem spraw o świadczenia¹⁵⁵. Oddział został zlikwidowany z maju 1945 r.¹⁵⁶.

Omawiając pokrótce praktykę wydziału, należy zwrócić uwagę na ogromne trudności, z jakimi borykała się ludność w okresie tuż po zakończeniu wojny. Brakowało żywności, odzieży i lekarstw. Szczególnie dotkliwe były rekwizycje z tytułu świadczeń wojennych (bydło, konie, zboże itd.). W marcu 1945 r. liczbę osób wymagających pomocy wydział szacował na 400 tys., wliczając w to uchodźców i repatriantów¹⁵⁷. Wydział zajmował się rozdzielaniem środków Min. Opieki Społecznej, które w marcu 1945 r. wyniosły ponad 2 mln zł, z czego 500 tys. zł przeznaczono na „kuchnie ludowe”, 430 tys. zł na „cele opiekuńcze i społeczne” zakładów oraz instytucji zajmujących się opieką społeczną, znaczne kwoty przekazano Zarządom Miejskim w Krakowie (550 tys. zł) i Oświęcimiu (546 tys. zł)¹⁵⁸. Na szczeblu samorządowym

¹⁵² *Organizacja Urzędu Wojewódzkiego-Wydział Pracy i Opieki Społecznej*, bd., UW II 130.

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ *Organizacja Urzędu Wojewódzkiego-Wydział Pracy i Opieki Społecznej*, bd., UW II 130. Były to województwa: warszawskie, lubelskie, białostockie, łódzkie, kieleckie, „cieszyńska” część woj. śląskiego, a także obszary należące przed wojną do woj. lwowskiego oraz miasto stoł. Warszawa.

¹⁵⁵ Spory między organami administracji a obywatelami rozstrzygały okręgowe sądy ubezpieczeń społecznych (na szczeblu województwa) oraz Trybunał Ubezpieczeń Społecznych. Funkcjonowały one na podstawie ustawy z 28 VII 1939 *Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. RP 1939, nr 71, poz. 476). Zob. M. Kallas, A. Lityński, *Historia ustroju i prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2000, s. 238-239; S. Piłża, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 3: *Okres międzywojenny*, Kraków 2001, s. 693-694. Zob. też Dekret PKWN z 23 X 1944 *O zmianie ustawy z 28 III 1933 o ubezpieczeniu społecznym* (Dz.U. RP 1944, nr 9, poz. 44); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości oraz Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 20 VIII 1945 *O ustanowieniu okręgowych sądów ubezpieczeń społecznych* (Dz.U. RP 1945, nr 27, poz. 176).

¹⁵⁶ *Sprawozdanie na Zjazd Naczelników Wojewódzkich Wydziałów Opieki Społecznej wyznaczony na dn. 17-20 grudnia 1945 w Łodzi z 8 XII 1945*, UW II 130. Likwidacja nastąpiła w wyniku zarząd. Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 25 V 1945 r.

¹⁵⁷ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Pracy i Opieki Społecznej UWKr za miesiąc marzec 1945 r.*, UW II 130.

¹⁵⁸ Tamże.

utworzono Komitety Opieki Społecznej, które zastąpiły Radę Główną Opiekuńczą. Uruchomiono też referaty inwalidzkie w starostwach powiatowych (Kraków, Nowy Sącz, Tarnów)¹⁵⁹. Istotna była organizacja pomocy dla wysiedleńców w Warszawy i z „terenów wschodnich”, a także dla osób powracających z obozów koncentracyjnych i obozów pracy w Niemczech¹⁶⁰.

Wydział Zdrowia.

Wydział składał się z dwóch jednostek: 1) Oddziału Lekarskiego, 2) Oddziału Farmaceutycznego. Jego pierwszym naczelnikiem był dr Bilek, a następnie (od 21 I 1945 r.) dr Oskar Adam Anselm¹⁶¹. Przy oddziale działał Inspektor Farmaceutyczny (Adam Filemonowicz, nast. Bolesław Luborzewski), Lekarz uzdrowiskowy (dr Edward Eibel) oraz Instruktorka pielęgnarska (Michalina Wilczyńska)¹⁶². W sierpniu 1945 r. powołano referenta dla spraw lekarzy dentyistów i techników dentyistycznych (dr Henryka Podgórska), utworzono dodatkowy etat Inspektora farmaceut. (od 1 IX 1945 r.)¹⁶³. Należy zaznaczyć, że w latach 1945-46 służba zdrowia działała na podstawie przepisów z okresu międzywojennego¹⁶⁴.

Do Oddz. Lekarskiego należały sprawy ogólne (kancelaryjne, rachunki gospodarcze), prowadzenie statystyk dotyczących zdrowotności, sprawowanie nadzoru nad „personalem lekarskim i pomocniczym”, organizowanie szkoleń lekarzy, nadzorowanie zakładów leczniczych, sprawy uzdrowisk i letnisk, nadzór lekarski nad wychowaniem fizycznym, sprawowanie opieki nad matką i dzieckiem (organizacja poradni, kolonii letnich itp.), sprawy lecznictwa w Ubezpieczalni Społecznej, współdziałanie w zwalczaniu chorób zakaźnych, społecznych i zawodowych, kontrola zaopatrywania ludności w wodę, sprawy asenizacji i kanalizacji, kontrola higieny osiedli i lokali publicznych, nadzorowanie kąpielisk i pływalni, sprawy sanitarno-obyczajowe (np. kontrola prostytutek), sprawy ratownictwa i transportu chorych, sprawy orzeczeń fachowo-lekarskich, emerytalnych i inwalidzkich, gospodarka materiałami sanitarno-technicznymi, nadzorowanie cmentarzy, przewożenia zwłok, grzebania zmarłych i ekshumacji¹⁶⁵. Oddz. Farmaceutyczny prowadził statystyki dotyczące farmaceutyków i aptek, zajmował się nadzorem nad personelem aptecznym i jego wykształceniem,

¹⁵⁹ Tamże.

¹⁶⁰ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Pracy i Opieki Społecznej UWKr z 15 V 1945*, UW II 130. Wydział współpracował m.in. z Zarządem Miejskim w Krakowie, PCK, Wojew. Komitetem Opieki Społecznej, Komitetem Żydowskim w Krakowie oraz „Specjalnym Komisarzem dla spraw opieki nad b. więźniami niemieckich obozów”.

¹⁶¹ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945*, UW II 122.

¹⁶² *Wykaz personelu zatrudnionego w Wydziale Zdrowia*, „Wykazy pracowników UWKr z wyszczególnieniem pełnionych stanowisk i grup zaszerogowania (1945)”, UW II 479; Pismo Naczelnika Wydz. Zdrowia do Wydz. Ogólnego z 15 V 1945, Tamże; *Sprawozdanie z czynności Wydz. Zdrowia od 26 I 1945*, „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydz. Zdrowia w UWKr (1945-1946)”, UW II 137.

¹⁶³ *Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc sierpień 1945 r.*, UW II 137.

¹⁶⁴ Szerzej zob. S. Wachholz, *Publiczna służba zdrowia*, Warszawa 1948, s. 3-6, 27-30. Zob. też Ustawa z 15 VI 1939 *O publicznej służbie zdrowia* (Dz.U. RP 1939, nr 54, poz. 342); Ustawa z 15 III 1934 *O Izbach Lekarskich* (Dz.U. RP 1934, nr 31, poz. 275); Ustawa z 15 VI 1939 *O Izbach Aptekarskich* (Dz.U. RP 1939, nr 55, poz. 346).

¹⁶⁵ *Podział czynności Wydziału Zdrowia UWKr z 14 III 1945*, „Sprawy organizacyjne Wydziału Zdrowia w UWKr i referatów zdrowia w starostwach i innych instytucji podległych Wydziałowi Zdrowia w UWKr (1945-49)”, UW II 78, k. 5; Pismo Wydz. Zdrowia do Wydz. Ogólnego z 14 III 1945, UW II 78, k. 3.

wydawał pozwolenia na uruchomienie aptek i nadzorował ich działalność, obsadzał apteki ponemieckie i bez właścicieli, kontrolował też laboratoria oraz wytwórnie materiałów aptecznych, surowic, szczepionek, a także wód mineralnych. Sprawował kontrolę nad sprzedażą materiałów drogeryjnych¹⁶⁶.

W sprawozdaniu z pierwszego etapu funkcjonowania, naczelnik wydziału wskazywał na konieczność obsady stanowisk lekarzy powiatowych, pilność „zracjonalizowania sieci lekarzy okręgowych”, a także ustalenia „arsenału środków do zwalczania chorób zakaźnych”, w postaci ruchomych komór dezynfekcyjnych oraz środków dezynfekcyjnych. Należało też zorganizować kolumny dezynfekcyjno-kąpielowe, zapewnić zapasy mydła itp.¹⁶⁷.

Wydział Weterynaryjny.

W wydziale funkcjonowały oddziały: 1) Zwalczania zaraźliwych chorób zwierzęcych (dr wet. Stanisław Świba, nast. dr wet. Stefan Flek), 2) Higieny lecznictwa i ubezpieczenia zwierząt (lek. wet. Stanisław Brzeżański, nast. lek.wet. Tomasz Rohatyn), 3) Nadzoru nad produktami i surowcami pochodzenia zwierzęcego (lek. wet. Gustaw Budzyński, nast. lek.wet. S. Brzeżański), 4) Zaopatrzenia i administracji weterynaryjnej (lek. wet. Emil Frączek). Pierwszym naczelnikiem wydziału był lek. wet. Józef Stryczniewicz¹⁶⁸. S. Świba i G. Budzyński odeszli z wydziału w kwietniu 1945 r.¹⁶⁹. Tuż po II wojnie światowej służba weterynaryjna działała na podstawie przepisów z okresu II Rzeczypospolitej¹⁷⁰.

Do oddziału 1 należało zwalczanie chorób zaraźliwych koni, bydła rogatego, trzody chlewnej oraz małych zwierząt. Oddział 2 zajmował się sprawami hodowli zwierząt „ze stanowiska higieny weterynaryjnej, lecznictwa i ubezpieczenia zwierząt”, oddział 3 sprawami obrotu zwierzętami, ubojem zwierząt, a także sprawami przemysłu przetwórczego surowców pochodzenia zwierzęcego. Oddziałowi 4 przydzielono sprawy ogólne, prawne, personalne, statystyczne, a także zaopatrzeniowe i funduszu weterynaryjnego¹⁷¹. Podstawą działalności wydziału w terenie były referaty weterynaryjne w starostwach, a także „rejony weterynaryjne”. Kluczowe dla wydziału było zwalczanie chorób zwierzęcych, takich jak wąglik, różycy świń, świerzb koni, pryszczycy i inne. Doraźnie planowano utworzenie przynajmniej jednej lecznicy dla zwierząt w każdym powiecie. Wydział odbywał konsultacje z innymi wydziałami UWKr, dotyczące np. uruchomienia rzeźni publicznych i zwalczania „uboju potajemnego”. Starał się „wyreklamować z wojska” weterynarzy, którzy byli

¹⁶⁶ Podział czynności Wydziału Zdrowia UWKr z 14 III 1945, UW II 78, k. 5.

¹⁶⁷ Sprawozdanie z czynności Wydziału Zdrowia od 26 I 1945, UW II 137.

¹⁶⁸ Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945, UW II 122; Wykaz personelu Wydziału Weterynarii z 23 IV 1945, UW II 479; Wykaz personelu Wydziału Weterynarii, bd, UW II 59; Sprawozdanie z działalności od 24 VI do 10 VIII 1945 z 10 IX 1945, „Sprawozdania z działalności Wydziału Weterynaryjnego w UWKr (1945-1946)”, UW II 133; Sprawozdanie z działalności w miesiącu listopadzie 1945 r. z 3 XII 1945, UW II 133.

¹⁶⁹ Sprawozdanie z działalności Wydziału Weterynarii za kwiecień 1945 r. z 11 V 1945, UW II 133.

¹⁷⁰ Szerzej zob. np. W. Lutyński, *Administracja weterynaryjna i weterynaria sądowa*, Warszawa 1981, s. 46-47; K. Prokl, J. Kowalczewski, *Polskie prawo sanitarne*, t. I-III, Warszawa 1946.

¹⁷¹ Podział czynności Wydziału Weterynarii z 19 II 1945, UW II 79, „Sprawy organizacyjne Wydziału Weterynarii w UWK i innych wydziałów a także referatów weterynarii w starostwach powiatowych w województwie krakowskim (1945-1948)”; Pismo Wydz. Wet. do Wydziału Ogólnego z 19 II 1945, UW II 79; Pismo Wydz. Wet. do Wydz. Ogólnego z 25 IV 1945, UW II 79.

niezbędni dla prawidłowego funkcjonowania wojewódzkiej służby weterynaryjnej¹⁷².

Wydział Komunikacyjno-Budowlany.

Wiosną 1945 r. wydział składał się z oddziałów: 1) Drogowego (kierownik: inż. Jan Różycki), 2) Ruchu drogowego (Stanisław Skóra, następnie inż. Z. Kijak), 3) Architektoniczno-Budowlanego (inż. arch. Roman Hubl), 4) Miernictwa (inż. Otmar Gedliczka), 5) Odbudowy (inż. Franciszek Przewirski). Na czele wydziału stał inż. Aleksander Praczyński¹⁷³. Poważne wątpliwości dotyczyły utworzenia Oddziału Wytwórczości, w związku z kompetencjami Wydz. Przemysł. w dziedzinie produkcji mat. budowlanych¹⁷⁴. Należy zaznaczyć, że w pracach wydziału stosowano prawo budowlane i komunikacyjne z czasów II Rzeczypospolitej¹⁷⁵.

Oddz. Drogowy składał się z referatów: I. Inspekcji drogowej (inż. Władysław Miarczyński), II. Konserwacji dróg (inż. Roman Nadachowski), III. Budowy i przebudowy dróg (inż. Waław Gadomski), IV. Budowy i przebudowy mostów (inż. Artur Kozłowski), V. Turystyki (Tadeusz Chorabik)¹⁷⁶.

W lutym 1945 r. Oddz. Ruchu Drogowego składał się z trzech referatów: I. Rejestracji pojazdów, II. Kierowców, III. Zaopatrzenia. Do końca lutego zarejestrowano 171 samochodów osobowych, 219 ciężarowych oraz 45 motocykli (łącznie 435 pojazdów). Przeprowadzono egzaminy na kierowców, w wyniku których wydano 5 nowych, wymieniono 193 niemieckie oraz zweryfikowano 41 przedwojennych praw jazdy¹⁷⁷. Wkrótce doszło do rozbudowy oddziału, w którym znalazło się 9 referatów: I. Spraw pojazdów mechanicznych (Marian Grabowski), II. Spraw kierowców (Roman Rygier), III. Spraw przydziałów środków pędnych, ogumienia i części zapasowych (Alfred Słonecki), IV. Garaży, warsztatów oraz nadzoru nad plutonem samochodowym (inż. Józef Patkaniewski), V. Registratura i kancelaria (Stanisława Sierosławska), VI. Spraw przewozów zarobkowych, VII. Spraw wymiaru i nadzoru nad Państwowym Funduszem Drogowym, VIII. Spraw kontroli ruchu drogowego, IX. Spraw świadczeń rzeczowych¹⁷⁸.

¹⁷² Sprawozdanie z działalności Wydziału Weterynarii za kwiecień 1945 z 11 V 1945, UW II 133.

¹⁷³ Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945, UW II 122; Wykazy pracowników oddziałów Wydziału Komunikacyjno-Budowlanego w UWKr, UW II 479; Pismo naczelnika Wydz. Komunikacyjno-Budowlanego do Wydz. Ogólnego z 23 IV 1945, Tamże. Oddz. Architekt.-Budowl. występował też jako Oddział Architektonicznego Budownictwa.

¹⁷⁴ Pismo Naczelnika Wydz. Komunik.-Budowl. do Wojewody Krakowskiego z 23 III 1945, „Sprawy organizacyjne Wydz. Komunik. w UWKr oraz powiatowych zarządów drogowych i referatów ruchu drogowego w starostwach w wojew. krak. i innych instytucji podległych Wojew. Krakowskiemu w UWKr (1945-1950)”, UW II 82; Projekt organizacji odbudowy w terenie (oprac. w Oddziale Odbudowy) z 16 III 1945, UW II 82.

¹⁷⁵ Schemat organizacyjny (podział czynności), Oddział Architekt.-Budowlany, II 1945, UW II 82. Zob. Ustawa z 10 XII 1920 O budowie i utrzymaniu dróg publicznych w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP 1921 nr 6, poz. 32); Ustawa z 7 X 1921 O przepisach porządkowych na drogach publicznych (Dz.U. RP 1921, nr 89, poz. 656). Zob. *Prawo administracyjne. Praca zbiorowa pod red. M. Jaroszyńskiego*, cz. IV, Warszawa 1953, s. 161-164.

¹⁷⁶ Pismo Naczelnika Wydz. Komunik.-Budowl. do Wojewody Krakowskiego z 23 II 1945, UW II 82.

¹⁷⁷ Sprawozdanie z działalności Wydziału Komunikacyjno-Budowlanego-Oddział Ruchu Drogowego z 26 II 1945, „Sprawozdania miesięczne z działalności Wydziału Komunikacyjnego w UWKr (1945-1946)”, UW II 134.

¹⁷⁸ Podział czynności w Oddziale Ruchu Drogowego UWKr z 25 IV 1945, UW II 134. Kierowców egzaminował S. Skóra.

Oddz. Architekt.-Budowl. składał się z 9 referatów: I. Spraw administracyjno-budowlanych (inż. Roman Hubl), II. Inspekcji budowlanej (inż. Ryszard Ojak), III. Zatwierdzania projektów budynków użyteczności publicznej (inż. R. Ojak), IV. Budowy i remontów budynków państwowych (inż. Tadeusz Futasewicz), V. Zarządu Nieruchomości Państwowych (inż. Alfred Ueberall), VI. Sanitarno-budowlanego (inż. Janik, zastępował go inż. Stanisław Huckel), VII. Grobownictwa wojennego (inż. Zygmunt Słaby), VIII. Tworzenia i zabudowania osiedli (inż. arch. Zbigniew Kupiec), IX. Odbudowy Kraju (inż. Zbigniew Haich)¹⁷⁹. Oddz. Miernictwa tworzyły referaty: I. Triangulacji i niwelacji (inż. Janusz Tatarkowski), II. Nowych pomiarów (inż. Hilary Semeniuk), III. Fotogrametrii (inż. Michał Rogulski), IV. Archiwum i reprodukcji map (Franciszek Gedliczka), V. Pomiarów granic państwa (Adam Rutkowski)¹⁸⁰.

Oddz. Odbudowy składał się z 7 referatów: I. Ogólnego (zajmował się programem odbudowy, sprawami prawno-administacyjnymi, finansowymi oraz kredytowymi), II. Spraw zabudowy miast, wsi i uzdrowisk, III. Odbudowy miast, IV. Odbudowy wsi i osiedli, V. Odbudowy budynków, urzędzeń i zakładów przemysłowych, VI. Spraw przydziału materiałów budowlanych (inż. Tadeusz Bogdanowicz), VII. Spraw gospodarczych, maszyn budowlanych, warsztatów, parku samochodowego itp. Kierownikiem oddziału był inż. Franciszek Przewirski¹⁸¹.

Pod koniec lipca 1945 r. Wydz. Komunikacyjno-Budowlany został podzielony na Wydz. Komunikacyjny oraz Wydz. Odbudowy¹⁸². Na podstawie zarządzenia Ministra Komunikacji z września 1945 r., Wydz. Komunikacyjne miały się składać z oddziałów: 1) Ogólnego (Karol Tacreiter), 2) Budowy i utrzymania dróg (inż. Wacław Gadowski), 3) Budowy i utrzymania mostów (inż. Jan Różycki). Naczelnikiem wydziału był inż. A. Praczyński. Planowane zmiany dotyczyły też m.in. utworzenia Państwowego Urzędu Samochodowego, Oddziału Lotnictwa Cywilnego, a w niektórych województwach także oddziałów Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego¹⁸³.

Po reorganizacji, w skład Oddz. Ogólnego wchodziły referaty: I. Budżetu i spraw rachunkowo-kasowych (inż. Stefan Matwijko), II. Zliczenia wydatków (S. Matwijko), III. Personalny (Kazimierz Kwiatkowski), IV. Apropozycji (Edward Kwinta), V. Państwowego Funduszu Drogowego (vacat), VI. Turystyki (Irena Lorenc), VII. Kancelaria (Helena Mardyla), VIII. Woźnych i szoferów (Jan Lasek, Jerzy Żelechowski, Stanisław Stolarski). Oddz. Budowy dróg składał się z 3 referatów: I. Budowy dróg

¹⁷⁹ *Sprawozdanie z działalności Oddziału Architektoniczno-Budowlanego w okresie od powstania Oddziału do 30 IV 1945 r.*, z 14 V 1945, UW II 134; *Schemat organizacyjny Oddziału Architekt.-Budowl. w Wydziale Komunikacyjno-Budowlanym*, UW II 134. Zob. też *Sprawozdanie z działalności Wydziału Komunikacyjno-Budowlanego-Oddziału Architektoniczno-Budowlanego*, bd, UW II 134.

¹⁸⁰ *Skład personalny Wydz. Komunik.-Budowlanego*, bd, UW II 59.

¹⁸¹ *Schemat organizacyjny Oddziału Odbudowy* z 25 IV 1945, UW II 134.

¹⁸² *Pismo Min. Adm.Publ. do UWKr z 4 X 1945 r.*, UW II 84, „Sprawy organizacyjne Wydziału Odbudowy w UWKr i powiatowych biur podległych Wydziałowi Odbudowy w UWKr (1945-1949)”; *Rozporz. Ministrów Odbudowy oraz Komunikacji*, wydane w porozumieniu z Min. Adm.Publ. z 19 VII 1945 *O podziale Wydziałów Komunikacyjno-Budowlanych*, UW II 84 (to samo w: „Monitor Polski” 1945, nr 18 poz. 59); *Wykaz urzędników Wydziału Komunikacji* z 24 X 1945, UW II 3298.

¹⁸³ *Pismo Ministerstwa Komunikacji (Departament Ogólny) do Wojewodów* z 21 IX 1945, UW II 3298.

(kierownik: vacat), II. Utrzymania dróg (inż. R. Nadachowski), III. Nawierzchni ulepszonych (inż. Janusz Leśkiewicz). W Oddz. Budowy mostów były referaty: I. Budowy mostów (inż. Florian Boratyński), II. Utrzymania mostów (inż. Józef Seweryn), III. Biuro konstrukcyjne (inż. Stefan Krzywacki), IV. Zaopatrzenia maszyn (inż. Marian Grabowski), V. Garaży, warsztatów, materiałów pędnych (Grabowski), VI. Materiałów do budowy i konserwacji (inż. Bogusław Wójcik), VII. Ewidencji maszyn itp. (Elżbieta Razowska). W Oddz. Ogólnym miano załatwiać sprawy o charakterze ogólnym, budżetowe, rachunkowo-kasowe, osobowe, aprowizacyjne, a w pewnym zakresie turystyki. Przy wydziale działały też Inspektoraty: Budowy i utrzymania dróg (inż. Władysław Miarczyński) oraz Budowy i utrzymania mostów (inż. Artur Kozłowski). Oddział Lotnictwa pozostawał (w październiku 1945 r.) nieobsadzony¹⁸⁴. Rozpoczął on działalność od 1 stycznia 1946 r.¹⁸⁵.

Wydział Odbudowy.

Utworzony w lipcu 1945 r. Wydział Odbudowy tworzyły oddziały: 1) Inspekcjo-Budowlany oraz 2) Budownictwa. Wydział obejmował także 4 referaty: I. Nadzoru budowlanego, II. Budowy i remontów budynków państwowych, III. Zarządu nieruchomości, IV. Zakładów i urzędzeń użyteczności publicznej¹⁸⁶.

Wydziałowi podlegały m.in. sprawy nadzoru budowlanego, nadzoru nad zakładami i urządzeniami użyteczności publicznej (pod względem techn.-budowl.) oraz przedsiębiorstwami budowlanymi i rzemiosłem budowlanym, polityka budowlana, terenowa, osiedleńcza i mieszkaniowa, sprawy odbudowy i rozbudowy osiedli oraz budowy i konserwacji budów państwowych, a także organizacja produkcji materiałów budowlanych. Do wydziału należało ponadto kontrolowanie kierowników robót budowlanych, zarząd nieruchomościami państwowymi, technika sanitarna, grobownictwo wojenne i in.¹⁸⁷.

Wydział Pomiarów

Wydział został utworzony wskutek wyłączenia Oddz. Miernictwa z Wydz. Komunikacyjno-Budowlanego. Było to konsekwencją reorganizacji resortów rządowych oraz utworzenia Głównego Urzędu Pomiarów Kraju¹⁸⁸. Wydział składał się z oddziałów: 1) Finansowo-gospodarczego, 2) Administracji miernictwa (inż. Antoni Hollender), 3) Technicznego (inż. Stanisław Szubra), 4) Katastru gruntowego (inż. Franciszek Gedliczka). Naczelnikiem wydziału był inż. Stanisław Pacześniak. Przy wydziale funkcjonowało Wojewódzkie Archiwum Miernicze¹⁸⁹.

¹⁸⁴ Schemat organizacyjny Wydziału Komunikacyjnego w Krakowie z 24 X 1945, UW II 3298; Wykaz urzędników Wydziału Komunikacji z 24 X 1945, UW II 3298.

¹⁸⁵ Pismo Ministerstwa Komunikacji (Departament Ogólny) do Wojewodów z 28 XII 1945, UW II 3298.

¹⁸⁶ Wydział Odbudowy-Oddz. Insp.-budowlany. Sprawozdanie za miesiąc wrzesień 1945, UW II 136.

¹⁸⁷ Zarząd. Ministrów Odbudowy i Komunikacji, wydane w porozumieniu z Min. Adm. Publ. z 19 VII 1945 r. O podziale Wydziałów Komunikacyjno-Budowlanych, UW II 84. (To samo w: „Monitor Polski” 1945, nr 18 poz. 59).

¹⁸⁸ Rozporz. Prezesa Rady Ministrów z 12 V 1945 O organizacji Głównego Urzędu Pomiarów Kraju (Dz.U. RP 1945, nr 18, poz. 102); Rozporz. PRM z 18 V 1945 r. O organizacji i zakresie działania organów podległych GUKP (Dz.U. RP 1945, nr 20, poz. 112); Zarząd. PRM z 17 V 1945 O przejęciu uprawnień i obowiązków pomiarowych przez GUPK przy Prezydium Rady Ministrów („Monitor Polski” 1945 nr 5, poz. 20); Dekret z 30 III 1945 r. O pomiarach kraju i organizacji miernictwa, (Dz.U. RP 1945, nr 11, poz. 58).

¹⁸⁹ Dane do Statutów Organizacyjnych Urzędów Wojewódzkich: Wydziały Pomiarów, „Sprawy organizacyjne

Do Oddziału Finans.-Gosp. należały sprawy ogólne, personalne, a także finansowe i gospodarcze, związane z pomiarami i innymi czynnościami technicznymi. W nim znajdowała się wydziałowa kancelaria. Oddział Administracji sprawował nadzór nad organami pomiarowymi I instancji oraz nad mierniczymi, podlegały mu również sprawy ich nominacji. Ponadto, koordynował prace pomiarowe dla celów specjalnych, współpracował z organami administracji przy wywłaszczaniu gruntów, utrzymywał znaki pomiarowe, a także załatwiał sprawy administracyjno-prawne. Do Oddz. Technicznego należało wykonywanie pomiarów podstawowych (zleconych przez GUPK), pomiarów granicznych, jak również nadzorowanie pomiarów wykonywanych na potrzeby planów zagospodarowania przestrzennego, prowadzenie kreślarni itp. Oddz. Katastru nadzorował operaty i dokumenty katastru gruntowego (aktualizacja), współpracował z organami administracji przy zakładaniu ksiąg gruntowych (wieczystych), wodnych, górniczych itd. W Archiwum Mierniczym przechowywano plany i operaty pomiarowe, dokumenty techniczne Wojska Polskiego, inwentaryzowano wyniki pomiarów w województwie, prowadzono składnicę map, planów, druków technicznych itp.¹⁹⁰. Wojewodowie zostali zobowiązani przez Min. Adm. Publ. do udzielenia pomocy urzędnikom wydelegowanym do poszczególnych województw, w celu zorganizowania służby mierniczej¹⁹¹.

Wydział Dróg Wodnych.

Wydział składał się z 4 oddziałów: 1) Ogólno-Technicznego (inż. Adam Bielański), 2) Regulacji rzek (inż. Maksymilian Bittner), 3) Nurtowo-mechanicznego (inż. Zygmunt Kijak), 4) Budowy sztucznych dróg wodnych (inż. Jerzy Skrzyński). Na czele wydziału stał inż. A. Bielański¹⁹². Oddz. Ogólny zajmował się ogólnymi bieżącymi sprawami wydziału, kwestiami organizacyjnymi, sprawami personalnymi, budżetowymi, niektórymi nieruchomościami państwowymi, dochodzeniami wodno-prawnymi, a także wpisami do ksiąg wodnych. Urzędnicy Oddz. Regulacji zajmowali się regulacjami rzek żeglownych, budową portów, zimowisk i przystani, regulacjami rzek spławnych, innych rzek i potoków górskich, hydrografią i meteorologią, powodziąmi i „pochodami lodów”. Oddziałowi 3 podlegały sprawy budowy sztucznych dróg wodnych (kanałów żeglownych), sprawy nurtowe, kontrolowanie ruchu żeglownego (prywatnego i państwowego), rejestracja taboru pływającego, wydawanie patentów żeglarskich i statkowych, a także sprawy mechaniczne (remonty taboru pływającego, warsztaty, stocznie itp.). Oddział 4 zajmował się poszczególnymi zbiornikami wodnymi (Porąbka, Rożnów, Czchów, Stróże, Czorsztyn, Zakopane, Jazowsko)¹⁹³. Wydziałowi podlegały też Państwowe Zarządy Wodne (w Krakowie, Tarnowie, Sandomie-

Wydziału Pomiarów w UWKr i referatów pomiarów w starostwach w wojew. krakowskim (1945-1949)”, UW II 85; *Sprawozdanie Wydziału Pomiarów za listopad 1945 r.* z 7 XII 1945, UW II 131.

¹⁹⁰ Pismo Wydz. Pomiarów do Wydz. Ogólnego z 28 I 1946, „Sprawy organizacyjne Wydziału Pomiarów w UWKr i referatów pomiarów w starostwach w województwie krakowskim (1945-1949)”, UW II 85.

¹⁹¹ Okólnik Min. Adm. Publ. do Wojewodów z 2 VI 1945 r. *Organizowanie służby mierniczej*, UW II 85.

¹⁹² *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945*, UW II 122; *Wykaz pracowników Wydziału Dróg Wodnych z 23 IV 1945*, UW II 479, *Wykazy pracowników UWKr z wyszczególnieniem pełnionych stanowisk i grup zaszerogowania*, 1945; Pismo Naczelnika Wydz. Dróg Wodnych do Wydz. Ogólnego z 23 IV 1945, Tamże. Oddział 4 występował też jako „Oddział Zapór i potoków”.

¹⁹³ *Podział czynności Wydziału Dróg Wodnych z 24 IV 1945*, UW II 59.

rzu, Rzeszowie, Przemyślu, Nisku, Żywcu, Nowym Targu, Nowym Sączu), a także Kierownictwa budowy zapór (w Rożnowie, Czchowie, Porąbce i Jazowsku). Czasowo przy wydziale zorganizowano też Wydz. Dróg Wodnych dla Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu¹⁹⁴.

W wyniku reorganizacji, w drugiej połowie 1945 r. w ramach wyżej wskazanych oddziałów, działały referaty: I. Regulacji rzek (inż. Władysław Romin, inż. Roman Barnych), II. Sztucznych dróg wodnych (inż. Jacek Domański), III. Potoków górskich (inż. Karol Raczyński), IV. Hydrograficzny (inż. Zbigniew Kajetanowicz, inż. Witalis Namienko), V. Ogólny (Julian Schneider), VI. Wywłaszczania gruntów i hipoteki (Józef Komala)¹⁹⁵. We wrześniu 1945 r. kredyty dla wydziału wyniosły ponad 12,5 mln zł, w tym 545 tys. kredytu administracyjnego oraz 11,5 mln zł kredytu budowlanego. Wydział zatrudniał łącznie 1660 osób, w tym 119 osób personelu technicznego i administracyjnego¹⁹⁶. Z dniem 1 października nastąpiło wyłączenie wydziału z UWKr i utworzenie odrębnej Dyrekcji Dróg Wodnych w Krakowie. Jej kierownikiem mianowano inż. A. Bielańskiego¹⁹⁷.

Wydział Kultury i Sztuki.

W początkach działalności wydział składał się z oddziałów: 1) Ochrony zabytków (inż. Bogdan Tretter), 2) Plastyki (Eugeniusz Geppert), 3) Literatury (Jerzy Zagórski), 4) Muzyki (dr Stefania Łobaczewska), 5) Spraw teatralnych (dr Mieczysław Kotlarczyk), 6) Szkolnictwa artystycznego (Stanisław Scheybal), 7) Spraw muzealnych (Maria Urbanowicz). Naczelnikiem oddziału (a także Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków), był B. Tretter, jego zastępcą Joanna Guzówna, a konsultantem naukowym doc. Stefan Kuczyński¹⁹⁸. Wskutek zmian wprowadzonych w sierpniu 1945 r. wydział składał się z oddziałów: 1) Literackiego, 2) Plastycznego oraz samodzielnego referatu muzycznego¹⁹⁹. Następcą B. Trettera został (w latach 1945-1951) dr Edward Dutkiewicz²⁰⁰.

Priorytetowym zadaniem dla wydziału było zabezpieczanie dóbr kultury, znajdujących się na terenie wojew. krakowskiego. W tym celu, podległe Wojewodzie urzędy otrzymały wykazy „zabytkowych zamków, pałaców i dworów” oraz znajdujących się w nich „zabytkowych urządzeń oraz zbiorów dzieł sztuki i bibliotek”. Szczególnie ważne było zabezpieczenie Zamku Królewskiego na Wawelu oraz innych beczennych

¹⁹⁴ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Dróg Wodnych za maj 1945 z 6 VI 1945, UW II 132. Wydziałowi przy Urz. Wojew. we Wrocławiu przydzielono 12 pracowników, wraz z planami, mapami itp.*

¹⁹⁵ *Wykaz pracowników Wydziału Dróg Wodnych, b.d., UW II 479.*

¹⁹⁶ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Dróg Wodnych za wrzesień 1945 r. z 7 X 1945, UW II 132.*

¹⁹⁷ *Zarząd. wewn. Wojewody krakowskiego z 11 X 1945, „Sprawy organizacyjne Dyrekcji Dróg Wodnych w Krakowie (1945-1946)”, UW II 98, k. 47; Zarządzenie Ministra Komunikacji z 6 VIII 1945, Tamże.*

¹⁹⁸ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego z 3 IV 1945, UW II 122; Wykaz pracowników Wydziału Kultury i Sztuki z 24 IV 1945, UW II 479; Pismo Naczelnika Wydz. Kultury i Sztuki do Wydz. Ogólnego z 24 IV 1945, Tamże. Zob. Rozporz. Kierownika Resortu Kultury i Sztuki wydane w porozumieniu z kierownikiem Resortu Administracji Publicznej z 5 X 1944 *O utworzeniu organów kultury sztuki przy urzędach wojewódzkich i starostwach powiatowych* (Dz.U. RP 1944, nr 7 poz. 37); Dekret PWKN z 15 IX 1944 *O zakresie działania i organizacji Resortu Kultury i Sztuki* (Dz.U. RP 1944, nr 5 poz. 25).*

¹⁹⁹ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Ogólnego za miesiąc sierpień 1945 r. z 4 IX 1945, UW II 122.*

²⁰⁰ *Z. Beiersdorf, Ochrona i konserwacja dóbr kultury w Krakowie w latach 1944-1989. Próba oceny, [w] Kraków w Polsce Ludowej. Materiały sesji naukowej odbytej 27 maja 1995 roku, red. J. M. Małecki, Kraków 1996, s. 93-96.*

krakowskich zabytków. Wojewoda stanął na czele Wojewódzkiej Komisji Ochrony Mienia Kulturalnego. Z innych poczynań władz, przykładowo można wskazać upaństwowienie Muzeum Czartoryskich i Muzeum Archeologicznego PAU, podjęcie starań nad utworzeniem Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej (Konserwatorium), nawiązanie kontaktu z dyrekcjami krakowskich teatrów (Teatr Stary, Teatr im. J. Słowackiego), organizowanie spotkań literackich itp.²⁰¹.

Spraw kultury, dotyczyła też działalność Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Krakowie. Jego naczelnikiem była Stanisława Pancerz-Grabowska. Urząd zajmował się m.in. kolportażem prasy, szkoleniami dla kierowników świetlic, organizacją wieców i odczytów na temat reformy rolnej oraz o „Śląsku i odwiecznie polskich ziemiach nad Odrą”. Powołał też Komisję Radiofonizacyjną, przyczynił się do otwarcia Wojewódzkich Domów Kultury i Młodzieży itd.²⁰².

3. Podsumowanie

Powyższy przegląd form aktywności UWKr przynajmniej częściowo potwierdza tezę Z. Leońskiego, że w latach 1944-1950 dominującą rolę w systemie administracji odgrywały organy administracji rządowej, czyli wojewodowie i starostowie. Posiadali oni szerokie kompetencje w większości dziedzin administracji, a także reprezentowali Radę Ministrów w terenie, kierowali administracją zespoloną, wpływali na organy rządowej administracji niezespolonej, wywierali też znaczny wpływ na działalność samorządu terytorialnego, m.in. zasiadając (w roli przewodniczących) w jego organach wykonawczych itd.²⁰³. Powyższy tekst stanowi jedynie zarys problematyki. Na jego podstawie można sformułować postulat rozpoczęcia pogłębionych badań źródłowych nad rolą, jaką Urząd Wojewódzki w Krakowie odegrał w procesie tworzenia, a następnie „utrwalania władzy ludowej” w województwie krakowskim, w latach 1945-1950. Ważne, że badania takie można obecnie prowadzić w sposób nieskrępowany i wolny od ideologicznego balastu, którym obciążone były prace publikowane w Polsce Ludowej.

²⁰¹ *Sprawozdanie z działalności Wydz. Kultury i Sztuki za marzec 1945 r.*, AAN, MAP 155. Zob. też J. Jarowiecki, *Życie kulturalne w Krakowie*, Kraków 1970, s. 6-9, 23-25, 29-30, 36-39; tenże, *Szkolnictwo wyższe w Krakowie w latach 1945-1969*, Kraków 1970, s. 6-8, 14-15, 18-20.

²⁰² *Plan pracy Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Krakowie na miesiąc marzec 1945 r.*, AAN, MAP 2100.

²⁰³ Z. Leoński, *Ewolucja rad narodowych w Polsce Ludowej*, Poznań 1974, s. 27; tenże, *Przekształcenia terenowego aparatu administracji państwowej*, [w] *System prawa administracyjnego*, t. II, red. J. Jendroška, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 100; M. Żukowski, *dz.cyt.*, s. 489-490.

Аннотация

Матеуш Матаняк

Воеводское Правление в Кракове в начале послевоенной деятельности (январь-декабрь 1945 года). Организациѳ – компетенции – персонал

Предметом нинешней работы являются учреждение и начала деятельности основного административного учреждения управляющего краковским воеводством в первом послевоенном году – 1945. Автор представляет организационные правила и восстановление структуры учреждения, а далее – область компетенций и кадровый состав. Основной базой работы были архивные источники.